

**Studija Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija**





---

**Šezdeset i prva sednica**

Tačka 62 privremenog dnevnog reda\*

**Unapređenje i zaštita prava dece****Prava deteta****Izveštaj nezavisnog eksperta za studiju Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom\*\*****Napomena Generalnog sekretara**

Generalni sekretar ima čast da članovima Generalne skupštine dostavi izveštaj Paula Sérgio Pinheira, nezavisnog stručnjaka za studiju Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom, koji je podnet u skladu sa rezoucijom Generalne skupštine 60/231.

Generalni sekretar je uveren da će Generalna skupština pokloniti temeljnu pažnju ovoj studiji i mehanizmima potrebnim za dalje praćenje i posmatranje primene zaključaka i preporuka koje će se usvojiti o ovoj važnoj temi.

---

\* A/61/150 i Corr.1.

\*\* Ovaj izveštaj je podnet posle utvrđenog roka kako bi se uključile i najnovije informacije.

## *Rezime*

Ovaj izveštaj se zasniva na temeljnoj studiji Paula Sérgio Pinheira, nezavisnog stručnjaka koga je imenovao Generalni sekretar u skladu sa rezolucijom 57/90 iz 2002. godine. Izveštaj daje globalnu sliku o nasilju nad decom te preporuke kako se ovi problemi mogu sprečiti i kako se protiv njih može boriti. Izveštaj pruža informacije o učestalosti različitih tipova nasilja nad decom u okviru porodice, škole, u institucijama za alternativnu negu i u popravnim ustanovama, na mestima gde deca rade i u okviru društvenih zajednica. Izveštaj prati i knjiga u kojoj se nalaze detaljniji podaci o ovoj studiji.

Studija je izrađena u participatornom postupku koji je uključivao regionalna, subregionalna i nacionalna savetovanja, stručne tematske sastanke i radne posete na terenu. Mnoge vlade su, uz to, dale i sveobuhvatne odgovore na upitnike koje im je dostavio nezavisni stručnjak tokom 2004. godine.

Nezavisni stručnjak se zahvaljuje na širokoj podršci u radu koju su mu pružile vlade, regionalne agencije i međuvladine agencije, kao i tela Ujedinjenih nacija, organizacije koje se bave građanskim društvom i deca.

# SADRŽAJ

<b>I UVOD: ZAŠTITITI DECU OD NASILJA</b> . . . . .	5
A. Mandat i obim studije. . . . .	5
B. Proces izrade studije. . . . .	6
<b>II GLOBALNI PROBLEM</b> . . . . .	9
A. Skriveno, neprijavljeno i slabo dokumentovano . . . . .	9
B. Kakva se slika stanja dobija . . . . .	10
C. Faktori rizika i zaštite . . . . .	11
D. Širok opseg posledica . . . . .	12
<b>III OKRUŽENJA U KOJIMA DOLAZI DO NASILJA NAD DECOM</b> . . . . .	13
A. Kuća i porodica . . . . .	13
B. Nasilje u školama i obrazovnim sredinama . . . . .	16
C. Nasilje u sistemima socijalne zaštite i pravosuđa . . . . .	17
D. Nasilje u radnoj sredini . . . . .	19
E. Nasilje u društvenoj zajednici . . . . .	20
<b>IV OSTVARENI NAPREDAK</b> . . . . .	24
<b>V ZAKLJUČCI</b> . . . . .	26
<b>VI PREPORUKE</b> . . . . .	28
A. Sveobuhvatne opšte preporuke . . . . .	28
1. Ojačati nacionalnu i lokalnu angažovanost i aktivnost . . . . .	28
2. Zabraniti svako nasilje nad decom . . . . .	28
3. Dati prioritet prevenciji . . . . .	29
4. Unapređivanje nenasilnih vrednosti i podizanje nivoa svesti o problemu . . . . .	29
5. Podizanje sposobnosti svih koji rade sa decom i za decu . . . . .	29
6. Obezbeđenje službi za oporavak i socijalnu integraciju . . . . .	29
7. Obezbeđenje učešća dece . . . . .	30
8. Stvaranje pristupačnih i deci dostupnih sistema i službi za prijavljivanje . . . . .	30
9. Obezbeđenje odgovornosti i ukidanje izuzimanja od kažnjavanja . . . . .	30
10. Rad na rodnoj dimenziji nasilja nad decom . . . . .	30
11. Razvoj i primena sistematskog prikupljanja podataka na nacionalnom nivou i istraživanje . . . . .	30
12. Osnajivanje angažovanja na međunarodnom nivou . . . . .	31
B. Preporuke za specifične sredine . . . . .	31
1. U kući i porodici . . . . .	31
2. U školama i drugim obrazovnim okruženjima . . . . .	32
3. U sistemima za pružanje socijalne zaštite dece i u pravosuđu . . . . .	32
4. Na radnom mestu . . . . .	33
5. U društvenoj zajednici . . . . .	34
C. Primena i praćenje . . . . .	35
1. Nacionalni i regionalni nivo . . . . .	36
2. Međunarodni nivo . . . . .	36



# I UVOD: ZAŠTITITI DECU OD NASILJA

1. Nikakvo nasilje nad decom ne može se opravdavati, a svako nasilje nad decom može se sprečiti. Temeljna studija o nasilju nad decom (Studija), ipak, potvrđuje da takvo nasilje postoji u svakoj zemlji na svetu te da se proteže na sve kulture i klase, bez obzira na obrazovanje, prihode i etničko poreklo. U svim regionima, nasuprot obavezama poštovanja ljudskih prava i razvojnih potreba dece, nasilje nad decom smatra se društveno prihvatljivim, a često iza njega stoje i pravni sistem i država.
2. Studija bi trebalo da predstavlja prekretnicu – okončanje opravdavanja nasilja odraslih nad decom, bez obzira na to da li se ono prihvata kao „tradicija” ili se sprovodi prikriveno, kao „disciplinovanje” dece. Ne može se praviti nikakav kompromis u suprotstavljanju nasilju nad decom. Jedinственost dece – njihov potencijal i ranjivost, njihova zavisnost od odraslih – nalaže da im se pruža više, a ne manje zaštite od nasilja.
3. Svako društvo, nezavisno od kulturnih, ekonomskih ili društvenih uslova u njemu, može i mora da zaustavi nasilje nad decom. Ovo ne znači samo kažnjavanje počinitelaca, već iziskuje i promenu „načina razmišljanja” u društvu, kao i promenu fundamentalnih ekonomskih i društvenih uslova povezanih sa nasiljem.
4. Ova Studija predstavlja prvo sveobuhvatno, globalno istraživanje koje su sprovele Ujedinjene nacije o svim oblicima nasilja nad decom. Ona se nadograđuje na studiju o posledicama oružanih sukoba na decu, koju je pripremio Graça Machel, a koja je podneta Generalnoj skupštini pre 10 godina. Ova Studija inspirisana je Izveštajem o nasilju i zdravlju u svetu Svetske zdravstvene organizacije. Ovo je takođe prva globalna studija koja se direktno i dosledno bavi decom. Deca su učestvovala u svim regionalnim savetovanjima koja su održana u vezi sa Studijom i rečito su opisivala nasilje koje doživljavaju i davala svoje predloge kako da se ono okonča.
5. Nasilje nad decom je višedimenzionalna pojava pa i odgovor na tu pojavu mora biti slojevit. Ova Studija kombinuje perspektive ljudskih prava, javnog zdravlja i zaštite dece, a u njenoj pripremi učestvovali su stručnjaci koje se bave svim ovim oblastima. U izradi Studije od značajne koristi bila su sve brojnija naučna istraživanja koja ispituju uzroke, posledice i mogućnost sprečavanja nasilja nad decom.
6. Zaštita dece od nasilja zahteva brzo reagovanje. Deca su na nevidljiv i nečujan način vekovima podnosila nasilje odraslih. Sada, kada su obim i posledice svih oblika nasilja nad decom postali bolje poznati, deci se mora obezbediti efikasna prevencija i zaštita na šta imaju bezuslovno pravo.

## A. MANDAT I OBIM STUDIJE

7. Na preporuku Komiteta za prava deteta, Generalna skupština je rezolucijom 56-138 naložila Generalnom sekretaru 2001. godine da sprovede temeljno istraživanje pitanja nasilja nad decom i da zemljama članicama podnese na razmatranje preporuke radi preduzimanja odgovarajućih koraka. Generalni sekretar me je u februaru 2003. godine naimenovao za rukovodioca ovog istraživanja.
8. U Studiji je usvojena definicija deteta formulisana u članu 1. Konvencije o pravima deteta: „svako ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života, ukoliko se, po zakonu koji

se primenjuje na dete, punoletstvo ne stiće ranije.” Definicija nasilja je ona iz člana 19 Konvencije: „od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povređivanja ili zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući seksualno zlostavljanje”. Studija se oslanja i na definiciju u Svetskom izveštaju o nasilju i zdravlju (2002): namerno korišćenje fizičke sile ili snage prema detetu, bilo u vidu pretnje ili u stvarnosti, od strane pojedinca ili grupe, bilo da ona dovodi do ili postoji velika verovatnoća da će doći do stvarnog ili potencijalnog narušavanja detetovog zdravlja, preživljavanja, razvoja ili dostojanstva.<sup>1</sup>

9. Izveštaj se bavi nasiljem nad decom u različitim okruženjima: u porodici, školi, institucijama za alternativnu zaštitu dece i zatvorskim ustanovama, mestima gde deca rade i društvenim zajednicama. Izveštaj se ne bavi decom u oružanom konfliktu, jer je taj problem u okviru mandata Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara za decu i oružane konflikte, ali se bavi pitanjima koja su s tim u vezi, kao što je nasilje prema izbeglicama i drugoj raseljenoj deci.
10. Uz ovaj izveštaj ide i knjiga koja sadrži detaljan pregled nalaza istraživanja i preporuke te verziju sadašnjeg izveštaja namenjenu deci.

## B. PROCES IZRADE STUDIJE

11. U pripremi studije koristio sam participatorni proces koji je uključivao regionalna, subregionalna i nacionalna savetovanja, stručne tematske sastanke i posete na terenu. U martu 2004. godine cirkularno sam dostavio detaljan upitnik vladama o njihovim pristupu nasilju nad decom. Dobio sam ukupno 133 odgovora.<sup>2</sup>
12. Između marta i jula 2005. godine organizovano je devet regionalnih savetovanja, za Karibe, Južnu Aziju, Zapadnu i Centralnu Afriku, Latinsku Ameriku, Severnu Ameriku, Istočnu Aziju i Pacifik, Srednji Istok i Severnu Afriku, Evropu i Centralnu Aziju te za Istočnu i Južnu Afriku. Na savetovanjima se okupljalo u proseku 350 učesnika, uključujući ministre iz vlada i druge zvaničnike, članove parlamenata, predstavnike regionalnih i drugih međuvladinih organizacija i tela Ujedinjenih nacija, nevladinih organizacija (NVO), nacionalnih institucija za ljudska prava, drugih delova građanskog društva te medija, verskih organizacija i dece. Deca su učestvovala na svim regionalnim savetovanjima; savetovanjima su uvek prethodili sastanci na kojima su se dobijali podaci i preporuke za istraživanje. Izveštaji za sva regionalna savetovanja, uključujući i preporuke sa savetovanja, postoje i mogu se dobiti. Takođe je održan određen broj subregionalnih i nacionalnih savetovanja.
13. Vlade domaćini ovih savetovanja aktivno su učestvovala u promociji Studije. Regionalne organizacije, uključujući Afričku uniju, Arapsku ligu, Karipsku zajednicu (CARICOM), Savet Evrope, Evropsku uniju, Međameričku komisiju za ljudska prava Organizacije američkih država i Savez za regionalnu saradnju Južne Azije, imale su značajnu ulogu

---

<sup>1</sup> E. G. Krug et al. (eds.), World Report on Violence and Health [Svetski izveštaj o nasilju i zdravlju], Geneva, World Health Organization, 2002, p. 5.

<sup>2</sup> Na dan 31. jula 2006. god. odgovore su dostavile 132 zemlje članice i jedan posmatrač. Svi odgovori su dostupni na Web lokaciji OHCHR-a: <http://www.ohchr.org/english/bodies/crc/study.htm>.

u organizaciji savetovanja. Nacionalne i regionalne organizacije obavezale su se na kontinuiran angažman u praćenju rezultata Studije.

14. Ja sam obavio terenske posete u Argentini, Kanadi, Kini, Salvadoru, Gvatemali, na Haitiju, u Hondurasu, Indiji, Izraelu i na Okupiranim palestinskim teritorijama, u Maliju, Pakistanu, Paragvaju, Sloveniji, Južnoj Africi, Tajlandu te na Trinidadu i Tobagu. Veoma sam zahvalan svima koji su mi omogućili posete, kao i vladama onih zemalja u kojima su obavljene posete i održana savetovanja.
15. Održavao sam redovne konsultacije sa članovima Komiteta za prava deteta i vlasnicima mandata za specijalne postupke bivše Komisije za ljudska prava. Analizirane su zaključne primedbe na izveštaje država članica Komiteta, kao i odgovarajući izveštaji vlasnika mandata za specijalne postupke.
16. Tri tela Ujedinjenih nacija pružala su podršku Studiji i njenom sekretarijatu u Ženevi: Ured Visokog komesara za ljudska prava Ujedinjenih nacija (OHCHR), Fond za decu Ujedinjenih nacija (UNICEF) i Svetska zdravstvena organizacija (WHO), zajedno sa multidisciplinarnim Uređivačkim savetom koji čine stručnjaci.
17. Mnoge druge organizacije davale su svoj doprinos Studiji, između ostalih Međunarodna organizacija za rad (ILO), Ured visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR), Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), Ured Ujedinjenih nacija za narkotike i kriminal (UNODC) te Odeljenje za unapređenje žena Odeljenja Ujedinjenih nacija za ekonomske i socijalne poslove. Međuagencijska grupa Ujedinjenih nacija sastala se kako bi se izradila strategija za praćenje rezultata Studije.
18. Isto tako sam se oslanjao na mnoge podatke koje su Studiji tokom poslednje tri godine predala različita zainteresovana lica, pa i deca. Više od 270 pojedinaca i organizacija iz raznih delova sveta odgovorilo je na moj poziv za javnu dostavu materijala. Među tim materijalima bili su i podnesci koje su slala deca i veći istraživački izveštaji koji su posebno pripremani za ovu Studiju.<sup>3</sup>
19. NVO dale su značajan doprinos, uključujući i pisane podneske. Na samom početku izrade Studije organizovan je Savetodavni panel za NVO u koji su ušli predstavnici svih regiona, a koji je uključio i decu i mlade. Bio sam u stalnom kontaktu sa Podgrupom za decu i nasilje koja je formirana u okviru Grupe NVO za Konvenciju o pravima deteta.
20. Pored izrade brojnih studija, Međunarodni savez „Spasimo decu” dao je poseban prilog u vidu saveta i omogućavanja učešća dece, posebno tokom regionalnih savetovanja, zajedno sa UNICEF-om i ostalim partnerima. Globalna međunarodna mreža o pravima dece (CRIN) dokumentovala je napredak u izradi Studije, uključujući i moje sastanke sa decom, i učinila je Studiju široko dostupnom preko svoje Web lokacije.<sup>4</sup>
21. Istraživački centri i mreže dostavljale su informacije i učestvovali su u savetovanjima. UNICEF-ov Istraživački centar „Innocenti” obezbedio je studije o trgovini decom, sakaćenju ženskih genitalija te o standardima ljudskih prava i mehanizmima za zaštitu

---

<sup>3</sup> Spisak podnesaka je dostupan na Web lokaciji Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija pod naslovom *Study on Violence against Children* [Studija o nasilju nad decom]: <http://www.violencestudy.org>.

<sup>4</sup> Informativna mreža o dečjim pravima – Child Rights Information Network (CRIN): <http://www.crin.org/violence/>.

dece. Takođe su organizovani tematski sastanci o nasilju koje zasniva na polu, o školama, domu i porodici, deci sa invaliditetom, sistemima za maloletničko pravosuđe i deci u sukobu sa zakonom, o ulozi verskih organizacija, o informacionim i komunikacionim tehnologijama, o deci izbeglicama i drugoj raseljenoj deci, kao i o metodologijama za merenje nasilja.

22. Priprema Studije podstakla je aktivnosti na regionalnom i nacionalnom nivou. U mnogim zemljama priprema odgovora dovela je do debata na nacionalnom nivou, inspirisala aktivnosti i uspevala da podstakne prateće aktivnosti. Na Srednjem Istoku i u Severnoj Africi prvobitno formirani Inicijativni odbor za savetovanje transformisan je u regionalni mehanizam za praćenje, proširujući članstvo i na predstavnike lokalnih vlada, uz istovremeno jačanje uloge Arapske lige. Južnoazijski forum za okončanje nasilja nad decom, telo koje osnovalo više vlada, formirano je na ministarskom nivou uz prisustvo predstavnika svih zemalja, a Pakistan je bio domaćin sekretarijata tokom prve dve godine. Posle obećanja preuzetih na savetovanju u Ljubljani, Savet Evrope je u aprilu 2006. godine započeo program „Izgrađujemo Evropu za decu i sa decom”, koji se fokusira na obezbeđenje smernica i tehničke podrške zemljama za okončanje nasilja nad decom. Taj program će delovati i kao mehanizam za praćenje Studije. U maju 2006. godine deca koja su učestvovala na regionalnom savetovanju sastala su se u Njujorku da bi utvrdila preporuke za dalje aktivnosti koje su usvojene na ovim savetovanjima i drugim sastancima.
23. Proces izrade ove Studije izazvao je velika očekivanja, posebno među decom koja žele da ona postane katalizator za stvarne i trajne promene. Želim da izrazim svoju duboku zahvalnost svima koji su učestvovali u njenoj izradi.

## II GLOBALNI PROBLEM

24. Već dugo postoje izveštaji u kojima se govori o surovom i ponižavajućem kažnjavanju, sakaćenju genitalija kod devojčica, zanemarivanju, seksualnoj zloupotrebi, ubistvima i drugim oblicima nasilja nad decom, ali sva ozbiljnost i urgentna potreba za rešavanjem ovog globalnog problema obelodanjena je tek nedavno.<sup>5</sup>

### A. SKRIVENO, NEPRIJAVLJENO I SLABO DOKUMENTOVANO

25. Nasilje nad decom ima različite oblike i na njega deluju veoma različiti faktori, počev od ličnih karakteristika žrtve i počinioca do njihovog kulturnog i fizičkog okruženja. Veliki deo nasilja nad decom, međutim, ostaje skriven iz mnogo razloga. Jedan od njih je strah: mnoga deca se boje da prijave nasilje nad sobom. U mnogim slučajevima roditelji koji bi trebalo da štite svoju decu ostaju nemi pred nasiljem koje sprovodi bračni drug ili drugi član porodice odnosno neki moćniji član društva, na primer poslodavac, policajac ili vođa zajednice. Strah je usko povezan sa stigmatizacijom koja često prati prijavljivanje nasilja, posebno u situacijama gde se porodična „čast“ stavlja iznad bezbednosti i dobrobiti dece. Naročito silovanje ili drugi oblici seksualnog nasilja mogu dovesti do ostrakizma (isključivanja iz zajednice), do nastavljanja nasilja ili smrti.
26. Prihvatanje nasilja od strane društva takođe predstavlja značajan faktor: i deca i počinioci mogu prihvatati fizičko, seksualno i psihološko nasilje kao nešto neizbežno i normalno. Disciplinovanje putem fizičkog i ponižavajućeg kažnjavanja, zastrašivanja i seksualnog uznemiravanja često se prihvata kao normalno, posebno ukoliko ne dođe do nekih „vidljivih“ ili trajnih fizičkih ozleđa. Ovo se vidi i u odsustvu eksplicitne zakonske zabrane fizičkog kažnjavanja. Prema podacima Globalne inicijative za okončavanje svih vrsti fizičkog kažnjavanja dece, u bar 106 zemalja ne zabranjuje se primena fizičkog kažnjavanja u školama, u 147 zemalja ne zabranjuje se fizičko kažnjavanje u okviru alternativne brige o deca, a do sada je samo 16 zemalja zabranilo primenu fizičkog kažnjavanja kod kuće.<sup>6</sup>
27. Nasilje je nevidljivo i zato što ne postoje bezbedni ili pouzdani načini kako bi deca ili odrasli mogli da ga prijave. U nekim delovima sveta ljudi nemaju poverenja u policiju, socijalne službe ili druge predstavnike vlasti; u drugim krajevima, posebno u seoskim sredinama, često ne postoji vlast kojoj bi se nasilje moglo prijaviti.<sup>7</sup> Čak i tamo gde se podaci mogu prikupiti, oni se ne dokumentuju na kompletan, dosledan ili transparentan način. Posebno malo podataka postoji o nasilju u okviru ustanova za brigu o deci i popravnih ustanove u većem delu sveta; mada se incidenti mogu dokumentovati, od većine institucija ne zahteva se da registruju i otkriju ovakve informacije, čak ni roditeljima dece koja su u pitanju.

---

<sup>5</sup> A. Reza, J. A. Mercy i E. Krug, „Epidemiology of violent deaths in the world”, *Injury Prevention*, vol. 7 (2002), pp. 104–111 [„Epidemiologija nasilnih smrti u svetu”, *Sprečavanje povreda*], Krug, op. cit. u fusnoti 1, str. 59–86.]

<sup>6</sup> Globalna inicijativa za okončanje svih vrsti fizičkog kažnjavanja dece, *Globalni rezime zakonskog statusa fizičkog kažnjavanja dece* (28. jun 2006).

<sup>7</sup> Studija o zdravlju žena i porodičnom nasilju u više država (Ženeva, Svetska zdravstvena organizacija, 2005) [Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence]

## B. KAKVA SE SLIKA STANJA DOBIJA

28. Razne inicijative, u širokom rasponu od međunarodnih statističkih analiza do akcionog istraživanja na lokalnom nivou, pružaju jasniju sliku o veličini i sveprisutnosti ovog problema. Podaci dobijeni putem ovih inicijativa ukazuju na to da, iako neki oblici nasilja predstavljaju neočekivane i izolovane slučajeve, većinu nasilnih dela nad decom izvršavaju ljudi koji su deo njihovog života: roditelji, školski drugovi, učitelji, poslodavci, momci ili devojke, bračni drugovi i partneri. Sledeći primeri pokazuju obim nasilja nad decom:

- Svetska zdravstvena organizacija je procenila, koristeći ograničene podatke na nivou država, da je u čitavom svetu tokom 2002. godine ubijeno skoro 53.000 dece.<sup>8</sup>
- Praveći izveštaj za veći broj zemalja u razvoju, Globalni pregled školskog zdravstva nedavno je otkrio da je između 20 i 65 odsto dece školskog uzrasta prijavilo da je verbalno ili fizički maltretirano za poslednjih 30 dana.<sup>9</sup> Maltretiranje je takođe često u industrijalizovanim zemljama.<sup>10</sup>
- Svetska zdravstvena organizacija procenjuje da je 2002. godine 150 miliona devojčica i 73 miliona dečaka mlađih od 18 godina doživelo prinudni seksualni odnos ili druge oblike seksualnog nasilja koji uključuju fizički kontakt.<sup>11</sup>
- Prema proceni SZO, između 100 i 140 miliona devojčica i žena u svetu doživelo je neki oblik sakaćenja odnosno odsecanja ženskih genitalija.<sup>12</sup> UNICEF je 2005. godine obavio procene koje ukazuju na to da se u potsaharskoj Africi, Egiptu i Sudanu svake godine 3 miliona devojčica i žena podvrgava sakaćenju odnosno odsecanju genitalija.<sup>13</sup>
- Nedavne procene MOR-a ukazuju na to da je tokom 2004. godine 218 miliona dece bilo angažovano da radi, a od tog broja 126 miliona radilo je na opasnim poslovima.<sup>14</sup> Procene iz 2000. godine ukazuju na to da je 5,7 miliona dece bilo na prisilnom ili obaveznom/ropskom radu, 1,8 miliona u prostituciji i pornografiji, a 1,2 miliona dece

---

<sup>8</sup> Globalne procene posledica po zdravlje zbog nasilja nad decom. Podržavajući rad za Studiju Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom (Ženeva, Svetska zdravstvena organizacija, 2006).

<sup>9</sup> Analiza obezbeđena za Studiju preko Globalnog pregleda školskog zdravstva: Svetska zdravstvena organizacija (<http://www.cdc.gov/gshs> ili [http://www.who.int/school\\_youth\\_health/gshs](http://www.who.int/school_youth_health/gshs)) uz korišćenja podataka iz istraživanja sprovedenih od 2003. do 2005. godine u Bocvani, Čileu (urbane oblasti), Kini (Peking), Gvajani, Jordanu, Keniji, Libanu, Namibiji, Omanu, Filipinima, Svazilendu, Ugandi, Ujedinjenim Arapskim Emiratima, Venecueli (Lari), Zambiji i Zimbabveu (Harare).

<sup>10</sup> C. Currie et al., Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) [Zdravstveno ponašanje dece školskog uzrasta], Studija: Međunarodni izveštaj sa ispitivanja 2002–2002: Health Policy for Children and Adolescents [Zdravstvena politika za decu i adolescente], No. 4 (Ženeva, Svetska zdravstvena organizacija, 2004).

<sup>11</sup> Globalne procene o posledicama po zdravlje usled nasilja nad decom, op. cit. kao fusnota 8, zasnovano na procenama G. Andrews et al., „Child sexual abuse” [Seksualna zloupotreba deteta], glava 23, u M. Ezzati et al., Comparative Quantification of Health Risks: Global and regional burden of disease attributable to selected major risk factors [Komparativna kvantifikacija rizika po zdravlje: globalno i regionalno opterećenje zbog bolesti koje se mogu pripisati odabranim većim faktorima rizika] (Geneva, World Health Organization, 2004), vol. 2, pp. 1851–1940, kao i uz korišćenje podataka iz Odseka za stanovništvo Odeljenja Ujedinjenih nacija za ekonomska i socijalna pitanja za stanovništvo mlađe od 18 godina.

<sup>12</sup> Sakaćenje ženskih genitalija [Female genital mutilation], Svetska zdravstvena organizacija, Fact Sheet No. 241 (Ženeva, 2000)

<sup>13</sup> Izmena štetnih društvenih konvencija: Sakaćenje odn. odsecanje ženskih genitalija. [Changing a Harmful Social Convention: Female Genital Mutilation/Cutting], Innocenti Digest No. 12 (Florence, UNICEF Innocenti Research Centre, 2005).

<sup>14</sup> Okončanje rada dece – na dometu: Globalni izveštaj [The End of Child Labour – Within Reach: Global Report], Geneva, International Labour Office, 2006.

bilo je žrtva trgovine ljudima.<sup>15</sup> Međutim, u poređenju sa procenama objavljenim tokom 2002. godine, učestalost dečjeg rada se smanjila za 11 odsto, dok je 25 odsto manje dece radilo na opasnim poslovima.<sup>16</sup>

### C. FAKTORI RIZIKA I ZAŠTITE

29. Ekonomski razvoj, status, uzrast, pol i rod spadaju u mnogobrojne faktore povezane sa rizikom od smrtonosnog nasilja. Procene Svetske zdravstvene organizacije ukazuju na to da je stopa ubistava dece tokom 2002. godine bila dvostruko veća u zemljama sa niskim prihodima od stope u zemljama sa visokim prihodima (2,58 prema 1,21 na 100.000 stanovnika). Najviše stope ubistava dece zabeležene su među adolescentima, posebno kod dečaka u uzrastu od 15 do 17 godina (3,28 za devojčice, 9,06 za dečake), i među decom od 0 do 4 godine starosti (1,99 za devojčice, 2,09 za dečake).<sup>17</sup>
30. Istraživanja ukazuju na to da su mlađa deca izložena najvećem riziku od fizičkog nasilja, dok seksualno nasilje pretežno pogađa one u pubertetu ili u periodu adolescencije. Dečaci su izloženi većem riziku od fizičkog nasilja nego devojčice, dok se devojčice suočavaju sa većim rizikom od seksualnog nasilja, zanemarivanja i prisilne prostitucije.<sup>18</sup> Važnu ulogu imaju socijalni i kulturni obrasci ponašanja, stereotipne uloge i socijalno-ekonomski faktori kao što su visina primanja i stepen obrazovanja.
31. Studije manjeg obima otkrivaju da su neke grupe dece naročito podložne nasilju. Tu spadaju deca sa invaliditetom, deca koja pripadaju manjinama i drugim marginalizovanim grupama, „deca sa ulice” i deca u sukobu sa zakonom te deca izbeglice i druga raseljena deca.
32. Na to kako ćemo postupati s decom utiču sve veća nejednakost u prihodima, globalizacija, migracija, urbanizacija, ugrožavanje zdravlja, a posebno pandemija HIV-a/side, tehnološki napredak i oružani sukobi. Rešavanje ovih problema, kao i ostvarivanje usaglašenih ciljeva na međunarodnom nivou, kao što su Milenijumski razvojni ciljevi, pomoći će u eliminaciji nasilja nad decom.
33. Kao što postoje faktori koji povećavaju podložnost dece nasilju, postoje i faktori koji mogu sprečiti nasilje ili umanjiti verovatnoću nasilja. Iako je potrebno dodatno istraživanje ovih faktora, jasno je da stabilna porodica može predstavljati snažan odbrambeni mehanizam zaštite dece od nasilja u svim okruženjima.
34. Faktori koji će verovatno delovati zaštitno i u kući i u drugim okruženjima jesu dobri roditelji, razvoj snažnog odnosa privrženosti između roditelja i dece te pozitivne, nenasilne disciplinske mere. U faktore koji će verovatno delovati zaštitno od nasilja u

---

<sup>15</sup> Budućnost bez dečjeg rada: Globalni izveštaj [A Future Without Child Labour: Global Report], Geneva, International Labour Office, 2002.

<sup>16</sup> Globalni trendovi u dečjem radu 2000–2004 [Global Trends in Child Labour 2000–2004]. Međunarodni program za eliminaciju dečjeg rada [International Programme on the Elimination of Child Labour – IPEC] i Statističke informacije i program praćenja dečjeg rada (SIMPOC) (Geneva, International Labour Office, 2006).

<sup>17</sup> Globalne procene posledica po zdravlje izazvanih nasiljem nad decom, op. cit. u fusnoti 8.

<sup>18</sup> Krug, op. cit. u fusnoti 1.

školi spadaju sveobuhvatna školska politika i efikasni školski programi koji podržavaju razvoj nenasilnih i nediskriminatornih stavova i oblika ponašanja. Pokazalo se da visok nivo društvene kohezije deluje zaštitno protiv nasilja u zajednici, čak i u prisustvu drugih faktora rizika.

35. Istraživanja koja je prikupila Svetska zdravstvena organizacija otkrila su nekoliko faktora koji, izgleda, pospešuju stepen izdržljivosti kod dece koja su doživela nasilje.<sup>19</sup> U ove faktore spadaju bezbedna privrženost deteta nekom odraslom članu porodice, visok nivo roditeljske nege tokom detinjstva, topao odnos s roditeljem koji podržava dete i ne zlostavlja ga, kao i odnosi međusobne podrške sa vršnjacima koji ne zloupotrebljavaju drogu i ne upuštaju se u kriminalno ponašanje.

#### D. ŠIROK OPSEG POSLEDICA

36. Iako se posledice nasilja nad decom mogu razlikovati prema karakteru i težini nasilja, kratkoročne i dugoročne posledice su veoma često ozbiljne i štetne. Nasilje može dovesti do veće podložnosti doživotnim socijalnim, emocionalnim i kognitivnim oštećenjima i do ponašanja rizičnog po zdravlje,<sup>20</sup> kao što je zloupotreba droge i rano upuštanje u seksualne odnose.<sup>21</sup> Problemi mentalnog zdravlja i socijalni problemi dele iste simptome, kao što su anksioznost i depresivni poremećaji, halucinacije, poremećena radna efikasnost, poremećaji pamćenja te agresivno ponašanje. Rana izloženost nasilju povezana je sa kasnijim oboljenjima pluća, srca i jetre, seksualno prenosivim bolestima i sa smrću fetusa tokom trudnoće te sa kasnijim nasiljem nad intimnim partnerom i pokušajima samoubistva.<sup>22</sup>
37. Postoji malo informacija o globalnoj ekonomskoj ceni nasilja nad decom, posebno iz zemalja u razvoju. Međutim, različite kratkoročne i dugoročne posledice povezane sa nasiljem nad decom ukazuju na to da je ekonomska cena za društvo veoma značajna. Procenjuje se da su finansijski troškovi povezani sa zloupotrebom i zanemarivanjem deteta, uključujući i buduća izgubljena primanja i mentalno-zdravstvenu negu, u Sjedinjenim Američkim Državama tokom 2001. godine iznosili 94 milijarde američkih dolara.<sup>23</sup>

---

<sup>19</sup> Sprečavanje zlostavljanja dece: vodič za preuzimanje mera i stvaranja dokaza [Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence], Geneva, World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect, October 2006.

<sup>20</sup> V. J. Felitti et al., „Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The Adverse Childhood Experience (ACE) Study” [Odnos zloupotrebe u detinjstvu i porodične disfunkcije i glavnih uzroka smrti kod odraslih], American Journal of Preventive Medicine, vol. 14 (1998), p. 245–258.

<sup>21</sup> Centres for Disease Control and Prevention, Adverse Childhood Experiences Study (Atlanta, National Centers for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention, 2006). Dostupno na lokaciji <http://www.cdc.gov/NCCDPHP/ACE>.

<sup>22</sup> Vidi prethodnu fusnotu. Isto tako i Panel on Research on Child Abuse and Neglect, Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, National Research Council, Understanding Child Abuse and Neglect (Washington, D.C., National Academy Press, 1999).

<sup>23</sup> S. Fromm, „Total estimates cost of child abuse and neglect in the United States – statistical evidence” [Ukupni troškovi zloupotrebe i zanemarivanja dece u Sjedinjenim Državama – statistički dokazi], Prevent Child Abuse America (Chicago PCAA, 2001).

### III OKRUŽENJA U KOJIMA DOLAZI DO NASILJA NAD DECOM

#### A. KUĆA I PORODICA

38. Porodica predstavlja prirodnu temeljnu jedinicu društva, kako je to propisano članom 16 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i članovima 10 i 23 Međunarodne konvencije o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodne konvencije o građanskim i političkim pravima. Osnovna pretpostavka Konvencije o pravima deteta, sadržana u njejoj preambuli, jeste da je porodica prirodno okruženje za rast i blagostanje svih njenih članova, a posebno dece, čime se priznaje da porodica ima najveći potencijal da štiti decu i da im obezbeđuje fizičku i emocionalnu bezbednost. Privatnost i autonomija porodice uvažavaju se u svim društvima, a prava na privatni i porodični život, dom i prepisku garantuju se u svim međunarodnim instrumentima koji se odnose na ljudska prava.<sup>24</sup> Eliminisanje nasilja nad decom i odgovor na nasilje predstavljaju možda najveći izazov u okviru porodice, koju većina ljudi smatra „najprivatnijom” od svih sfera privatnosti. Međutim, prava deca na život, preživljavanje, razvoj, dostojanstvo i fizički integritet ne prestaju na vratima porodičnog doma, kao ni obaveze država da obezbede ova prava deci.
39. Tokom poslednjih decenija prepoznata je i dokumentovana činjenica da u nasilju nad decom – fizičkom, seksualnom i psihološkom nasilju te svesnom zanemarivanju – preovlađuje nasilje koje sprovode roditelji i drugi bliski članovi porodice. Od ranog detinjstva do 18. godine života deca su izložena različitim oblicima nasilja u okviru svojih porodica. Počinioci se razlikuju u zavisnosti od uzrasta i zrelosti žrtve i to mogu biti roditelji, očuh i maćeha, hranitelji, braća i sestre te drugi članovi porodice i negovatelji.
40. Najveći deo fizičkog nasilja nad decom u porodici nije smrtonosan niti izaziva trajne ili ozbiljne i vidljive fizičke povrede. Međutim, neke vrste nasilja u porodici nad veoma malom decom dovode do trajnih oštećenja pa čak i smrti, iako počinioci nisu možda imali za cilj izazivanje ovakvih ozleđa. Istraživanja iz različitih zemalja ukazuju na to da je „sindrom prodrmane bebe” – zlostavljanje male dece drmanjem – često povezan sa ozledama glave i ozbiljnim povredama mozga.<sup>25</sup>
41. Nasilje nad decom u porodici često se odvija u kontekstu disciplinovanja deteta i to u obliku fizičkog, surovog ili ponižavajućeg kažnjavanja.<sup>26</sup> Surovo postupanje i kažnjavanje u porodici se često sreće i u industrijalizovanim zemljama i u zemljama u razvoju. Deca

---

<sup>24</sup> Vidi, na primer, član 8 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda te član 17 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

<sup>25</sup> O. Flodmark, „Imaging in battered children” [Snimanje pretučene dece], *Rivista di Neuroradiologia*, vol. 17 (2004), pp. 434–436.

<sup>26</sup> J. E. Durrant, „Corporal punishment: prevalence, predictors and implications for child behaviour and development”, u S. N. Hart (ed.), *Eliminating Corporal Punishment* (Paris, UNESCO, 2005), pp. 52–53. [Telesno kažnjavanje: učestalost, prediktori i implikacije po detetovo ponašanje i razvoj, u S.N. Hart, *Eliminacija telesnog kažnjavanja*].

su, prema izveštajima istraživanja i govoreći o sebi na regionalnim savetovanjima koja su organizovana u okviru procesa izrade ove Studije, posebno naglašavala fizičku i psihološku patnju koju su trpela usled ovakvih oblika postupanja i predlagala su pozitivne i efikasne alternativne oblike disciplinovanja.<sup>27</sup>

42. Fizičko nasilje je često praćeno psihološkim nasiljem. Uvrede, nadevanje imena, izolovanje, odbacivanje, pretnje, emocionalna ravnodušnost i omalovažavanje – sve su to oblici nasilja koji mogu biti štetni za psihološki razvoj deteta i njegovo blagostanje, posebno kada dolaze od strane odrasle osobe koju dete poštuje, na primer od strane roditelja. Zato ključni značaj ima pristup koji roditelje podstiče da koriste samo nenasilne metode disciplinovanja.
43. Zanemarivanje, uključujući i propuštanje da se zadovolje fizičke i emocionalne potrebe dece, da im se pruža zaštita od opasnosti, da im se obezbede medicinske ili druge usluge kada su potrebne, doprinose mortalitetu i morbiditetu kod male dece. Neravnoteža u stopi prema polu između devojčica i dečaka u nekim oblastima ukazuje na to da su devojčice izložene posebnom riziku od zanemarivanja, kao i nasilju. Invaliditet takođe povećava rizik od zanemarivanja. Deca sa invaliditetom mogu se napuštati, što je praksa koja se ponekad i prihvata i podstiče.<sup>28</sup>
44. Sve više se otkriva i postojanje seksualnog nasilja u okviru porodice. Pregledom istraživanja iz 21 zemlje (uglavnom se radi o razvijenim zemljama) utvrđeno je da je 7–36 odsto žena i 3–29 odsto muškaraca prijavilo seksualnu viktimizaciju tokom detinjstva, a većina istraživanja otkriva da je stopa zlostavljanja devojčica 1,5–3 puta viša nego kod muškaraca. Najveći broj zlostavljanja dešava se u krugu porodice.<sup>29</sup> Slično tome, istraživanje koje se Svetska zdravstvena organizacija sprovela u više država, uključujući i razvijene zemlje i zemlje u razvoju, pokazala je da je od 1 do 21 odsto žena prijavilo kao je bilo seksualno zlostavljano pre 15. godine, u većini slučajeva od strane muških članova porodice, isključujući oca ili očuha.<sup>30</sup>
45. Odsustvo zakonski utvrđenog minimalnog uzrasta za seksualnu saglasnost i brak u nekim zemljama može izložiti decu nasilju od strane partnera. Procena je da se 82 miliona devojčica udaje pre svoje 18. godine.<sup>31</sup> Znatno broj se udaje u mnogo mlađem uzrastu, često prinudno, i one se suočavaju s visokim rizikom od nasilja, uključujući i prinudne seksualne odnose.

---

<sup>27</sup> Web strana Studije Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom (<http://www.violencestudy.org/r27>). International Save the Children Alliance, Ending Physical and Humiliating Punishment of Children – Making it Happen, Part I. Međunarodni savez „Spasimo decu”, Okončajmo fizičko i ponižavajuće kažnjavanje dece – uradimo to, deo 1. Podnesak za Studiju Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom (Stockholm, Save the Children Sweden, 2005).

<sup>28</sup> Studija o nasilju Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, Regionalni prikazi: Nasilje nad decom u Zapadnoj i Centralnoj Africi, 2005, str. 11.

<sup>29</sup> D. Finkelhor, „The international epidemiology of child sexual abuse” [Međunarodna epidemiologija seksualne zloupotrebe dece], Child Abuse & Neglect, vol. 18, No. 5 (2005), pp. 409–417.

<sup>30</sup> Multidržavna studija o zdravlju žena i porodičnom nasilju, op. cit. u fusnoti 7 [Multi-Country Study on Women’s Health and Domestic Violence].

<sup>31</sup> J. Bruce, „Married adolescents girls; human rights, health and development needs of a neglected majority”, paper presented by the Population Council at the Supporting Event: Early Marriage in a Human Rights Context, United Nations Special Session on Children, 8–10 May 2002.

46. Štetni tradicionalni običaji nesrazmerno pogađaju decu, a takve običaje deci u ranom uzrastu uglavnom nameću roditelji ili vođe zajednice. Prema izveštaju Specijalnog izvestioca o tradicionalnim običajima koji utiču na zdravlje žena i devojčica, sakaćenje ženskih genitalija koje se, prema SZO, sve više sprovodi nad devojčicama preovlađuje u Africi, a se dešava i u nekim delovima Azije te u okviru imigrantskih zajednica u Evropi, Australiji, Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama.<sup>32</sup> U druge štetne tradicionalne postupke koji pogađaju decu spadaju vezivanje, stvaranje ožiljaka, paljenje, žigosanje, nasilni rituali inicijacije, gojenje, prinudni brak, tzv. zločini „časti” i nasilje vezano za miraz, egzorcizam ili „veštičarenje”.
47. Procenjuje se da svake godine između 133 i 275 miliona dece širom sveta prisustvuje porodičnom nasilju.<sup>33</sup> Česta izloženost dece nasilju u njihovom domu, obično zbog svađe između roditelja ili majke i njenog partnera, može ozbiljno uticati na detetovo blagostanje, lični razvoj i socijalnu interakciju tokom detinjstva, pa i kasnije.<sup>34</sup> Nasilje među intimnim partnerima takođe uvećava rizik od nasilja nad decom u porodici, a istraživanja sprovedena u Kini, Kolumbiji, Egiptu, Meksiku, na Filipinima i u Južnoj Africi pokazuju snažnu vezu između nasilja nad ženama i nasilja nad decom.<sup>35</sup> Istraživanje sprovedeno u Indiji otkriva da porodično nasilje u kući udvostručava rizik od nasilja nad decom.<sup>36</sup>

*Sa ove dve ruke drži me majka, mazi, to volim...  
Sa ove dve ruke majka me udara – to mrzim.*

Devojčica, istočna Azija.<sup>37</sup>

---

<sup>32</sup> Potkomisija za unapređenje i zaštitu ljudskih prava, glavno podređeno telo ranije Komisije o ljudskim pravima, izučavala je nekoliko tematskih pitanja koja se odnose na problem nasilja nad decom tokom poslednjih nekoliko godina. Specijalni izvestilac o tradicionalnim postupcima koji utiču na zdravlje žena i mlađih devojčica, Halima Embarek Warzazi, posebno se osvrnula na eliminaciju sakaćenja ženskih genitalija (FGM). Videti, na primer, njen deveti i konačni izveštaj o situaciji u vezi sa eliminacijom tradicionalnih postupaka koji utiču na zdravlje žena i mlađih devojčica (E/CN.4/Sub.2/2005/36).

<sup>33</sup> Procena koja se zasniva na podacima Odeljenja za stanovništvo Ujedinjenih nacija za globalno stanovništvo mlađe od 18 godina za 2000. godinu i na studije o porodičnom nasilju urađene između 1987. i 2005. godine. Behind Closed Doors: The Impact of Domestic Violence on Children [Iza zatvorenih vrata: Uticaj porodičnog nasilja na decu], (London, UNICEF and The Body Shop International Pic., 2006).

<sup>34</sup> L. A. McClosky, A. J. Figueredo i M. P. Koss, „The effect of systemic family violence on children’s mental health” [Uticaj sistemskog porodičnog nasilja na mentalno zdravlje deteta], Child Development, vol. 66 (1995), pp. 239–1261, citirano u Krug, op. cit. u fusnoti 1, str. 103 i S. R. Dube et al., „Exposure to abuse, neglect, and household dysfunction among adults who witnessed intimate partner violence as children: implications for health and social services” [Izlaganje zloupotrebi, zanemarivanju i disfunkciji porodice kod odraslih koji su bili svedoci nasilja među intimnim partnerima u detinjstvu: posledice po zdravlje i socijalne službe], Violence and Victims, vol. 17, No. 1 (2002), pp. 3–17.

<sup>35</sup> Krug, op. cit. u fusnoti 1, str. 68.

<sup>36</sup> W. M. Hunter et al., „Risk factors for severe child discipline practices in rural India” [Faktori rizika za stroge postupke disciplinovanja dece u ruralnoj Indiji], Journal of Paediatric Psychology, vol. 24 (2000), pp. 435–447.

<sup>37</sup> International Save the Children Alliance, Ending Physical and Humiliating Punishment of Children – Making it Happen, Part 1. Submission to the United Nations Secretary-General’s Study on Violence against Children (Stockholm, Save the Children Sweden, 2005).

## B. NASILJE U ŠKOLAMA I OBRAZOVNIM SREDINAMA

48. U većini zemalja deca provode više vremena pod nadzorom odraslih u obrazovnim sredinama no bilo gde drugde izvan svojih domova. Škole imaju značajnu ulogu u zaštiti dece od nasilja. Odrasli koji vrše nadzor i rade u obrazovnim sredinama imaju dužnost da obezbede bezbedno okruženje koje će podržavati i unapređivati dostojanstvo i razvoj dece.
49. Školska sredina mnogu decu izlaže nasilju i može ih naučiti nasilju. Percepcija javnosti o nasilju u školama obojena je fokusiranjem medija na ekstremne slučajeve u kojima je dolazilo do pucnjave i kidnapovanja školske dece. Međutim, manja je verovatnoća da će do smrti i ozbiljnih povreda doći usled nasilja u školi nego usled nasilja kod kuće ili u široj zajednici.
50. Nasilje koje sprovode učitelji i drugo školsko osoblje, uz otvoreno ili prećutno odobravanja ministarstava za obrazovanje i drugih vlasti koje nadziru škole odnosno bez takvog odobravanja, obuhvata telesno kažnjavanje, surove i ponižavajuće oblike psihološkog kažnjavanja, seksualno nasilje i nasilje vezano za pol, kao i zastrašivanje. Telesno kažnjavanje poput udaranja i šibanja prutom predstavlja standardnu praksu u školama u velikom broju zemalja. Konvencija o pravima deteta zahteva od zemalja potpisnica da preduzimaju sve odgovarajuće mere kako bi se obezbedilo da se u školama disciplina sprovodi na način koji je u skladu sa Konvencijom. Globalna inicijativa za okončanje svakog fizičkog kažnjavanja dece izveštava da su 102 zemlje zabranile telesno kažnjavanje u školama, ali da se ovo sprovodi nedosledno.<sup>38</sup>
51. Nasilje u školama javlja se takođe u obliku tuča i nasilničkog ponašanja đaka.<sup>39</sup> U nekim društvima je rasprostranjeno uverenje da agresivno ponašanje, uključujući i tuče, predstavlja manji disciplinski problem. Nasilništvo je često udruženo sa diskriminacijom đaka iz siromašnih porodica ili iz etničkih marginalizovanih grupa odnosno onih sa određenim ličnim karakteristikama (npr. izgled, fizički ili mentalni poremećaj). Nasilništvo je najčešće verbalno, ali dolazi i do fizičkog nasilja. Na škole utiču i događaji u široj zajednici, na primer, povećana učestalost kulture bandi i kriminalnih aktivnosti povezanih sa bandama, a posebno ako su u vezi sa narkoticima.<sup>40</sup>
52. Seksualno nasilje i nasilje na rodnoj osnovi takođe se javljaju u školskoj sredini. Ono je uglavnom usmereno na devojčice, a sprovode ga muški učitelji i školski drugovi. Nasilje se takođe sve više usmerava i na lezbijke, homoseksualce, biseksualce i na mlade transseksualce u mnogim državama i regionima. Seksualnom nasilju i nasilju na rodnoj osnovi doprinose propusti vlada da donesu i sprovode zakone koji će obezbediti đacima eksplicitnu zaštitu od diskriminacije.

---

<sup>38</sup> Global Summary of the Legal Status of Corporal Punishment of Children, op. cit. u fusnoti 6.

<sup>39</sup> D. Olweus, *Bullying at School: What We Know and What we Can Do* [Nasilničko ponašanje u školama: šta znamo i šta možemo da učinimo] (Oxford, Blackwell, 1993).

<sup>40</sup> United Nations Secretary-General's Study on Violence Against Children, *Regional Consultation Outcome Report: Caribbean* [Studija GS UN o nasilju nad decom, Izveštaj sa regionalne konsultacije: Karibi], Port of Spain, March 2005.

## C. NASILJE U SISTEMIMA SOCIJALNE ZAŠTITE I PRAVOSUĐA

53. Milioni dece, posebno dečaka, provode znatan period života pod kontrolom i nadzorom vlasti u sistemu ustanova za socijalnu zaštitu i u ustanovama pravosuđa te u institucijama kao što su sirotišta, dečji domovi, domovi za socijalnu zaštitu, policijskim pritvorima, zatvorima, ustanovama za maloletne delinkvente i popravnim školama.<sup>41</sup> Ova deca su izložena riziku od nasilja koje sprovode osoblje i zvaničnici odgovorni za njihovu dobrobit. U većini zemalja telesno kažnjavanje u ovim institucijama nije eksplicitno zabranjeno.
54. Preveliki broj dece i zapuštenost, društvena stigmatizacija i diskriminacija, kao i loše obučeno osoblje povećavaju rizik od nasilja. Često ne postoje uspešni mehanizmi za pritužbe, nadzor i inspekciju, niti pak postoje odgovarajuća pravna regulativa i kontrola od strane vlade. Počinioци se ne pozivaju na odgovornost, što podstiče kulturu zaštićenosti počinitelaca i dovodi do tolerisanja nasilja nad decom. Dejstvo institucionalizacije prevazilazi ono što deca doživljavaju zbog nasilja. U dugoročne posledice spadaju ozbiljni zastoји u razvoju, invaliditet, nepopravljiva psihološka oštećenja te povećane stope samoubistava i recidivizma.
55. Čak 8 miliona dece u svetu smešteno je u domove za nezbrinutu decu.<sup>42</sup> Relativno mali broj se nalazi pod ovakvom zaštitom jer nema roditelje; većina je pod zaštitom zbog invaliditeta, dezintegracije porodice, porodičnog nasilja, socijalnih i ekonomskih uslova, uključujući siromaštvo.
56. Nasilje koje sprovodi osoblje u institucijama u cilju „disciplinovanja” dece uključuje udaranje šakama, prutovima i cevima, udaranje glavom dece o zid, stavljanje dece u platnene vreće, višednevno zaključavanje dece u ledenim prostorijama i ostavljanje dece da leže u vlastitim izlučevinama.<sup>43</sup>
53. U rezidentnim/domskim institucijama deca sa invaliditetom mogu biti predmet nasilja prikrivenog formom terapije. U nekim slučajevima čak se i deca uzrasta od devet godina podvrgavaju terapiji elektrošokovima (EKT) bez korišćenja sredstava za relaksaciju mišića ili anestezije.<sup>44</sup> Električni šokovi se takođe koriste kao „averzioni tretman” radi kontrole ponašanja dece. Farmakološka sredstva se koriste radi kontrolisanja ponašanja deca kako bi se ona učinila „popustljivijom” i manje sposobnom da sebe odbrane od nasilja.<sup>45</sup>

---

<sup>41</sup> Treba imati na umu da je situacija sa drugom decom pod starateljstvom države, uključujući decu izbeglice i imigrante te situacija sa decom u mirnodopskim armijama detaljno obrađena u temeljnoj studiji o nasilju.

<sup>42</sup> D. Tolfree, *Roofs i Roots: The care of separated children in the developing world* [Briga o izdvojenoj deci u svetu u razvoju] (London, Save the Children UK, 1995), citirano u International Save the Children Alliance, *A Last Resort: The Growing Concern about Children in Residential Care* [Sve veća zabrinutost za decu u domskoj zaštiti] (London, Save the Children UK, 2003), p. 15.

<sup>43</sup> United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children Regional Desk Review: Middle East and North Africa Region [Studija GS UN o nasilju nad decom, regionalni pregled: Srednji Istok i region Severne Afrike], 2005, p. 19; Mental Disability Rights International, *Hidden Suffering: Romania's Segregation and Abuse of Infants and Children with Disabilities* [Skrivena patnja: segregacija i zloupotreba odojčadi i dece sa invaliditetom u Rumuniji] (Washington, D.C., Mental Disability Rights International, 2006).

<sup>44</sup> Mental Disability Rights International, *Behind Closed Doors: Human Rights Abuses in the Psychiatric Facilities, Orphanages and Rehabilitation Centres of Turkey* [Iza zatvorenih vrata: zloupotreba ljudskih prava u psihijatrijskim institucijama sirotištima i rehabilitacionim centrima u Turskoj] (Washington, D.C., Mental Disability Rights International, 2005).

<sup>45</sup> United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children. Summary report, thematic meeting on violence against disabled children [Rezime izveštaja sa tematskog sastanka o nasilju nad invalidnom decom], 28 July, 2005 (New York, UNICEF, 2005) p. 18.

58. Zanemarivanje takođe spada u obeležja mnogih rezidencijalnih institucija u kojima su uslovi tako loši da ugrožavaju zdravlje i živote dece. U mnogim institucijama za decu sa invaliditetom nisu dostupni obrazovanje, rekreacija, rehabilitacija ili drugi programi. Deca sa invaliditetom često se ostavljaju da leže u svojim posteljama ili kolevkama tokom dugih perioda, bez ikakvog kontakta sa ljudima i bez ikakve stimulacije. Ovo može dovesti do ozbiljnih fizičkih, mentalnih i psiholoških oštećenja.
59. Deca u rezidencijalnom zaštitnom smeštaju podložnija su nasilju od druge dece, posebno kada su uslovi i nadzor osoblja loši i kada starija, agresivnija deca nisu odvojena od mlađe ili osetljivije dece. Osoblje može ponekad da sankcioniše ili ohrabruje vršnjačko zlostavljanje među decom.
60. Iako je to zabranjeno Međunarodnom konvencijom o građanskim i političkim pravima i Konvencijom o pravima deteta, neke zemlje još uvek izriču smrtnu presudu za zločine koje počine i osobe mlađe od 18 godina. U ovom trenutku bar 31 zemlja dozvoljava telesno kažnjavanje dece u kaznama za krivična dela,<sup>46</sup> što u nekim zemljama podrazumeva batinanje, bičevanje, kamenovanje ili amputaciju udova.
61. Pored obaveze da će se lišavanje slobode kod dece koristiti samo kao poslednja mera kojoj se pribegava i to u najkraćem odgovarajućem vremenskom periodu, što predviđa član 37 Konvencije o pravima deteta, procenjuje se da je 1999. godine 1 milion dece bio lišen slobode.<sup>47</sup> Većina njih je optužena za manje ili sitne prekršaje i oni su prekršioci po prvi put. Mnogi se zatvaraju zbog prkosa, lutanja ili beskućništva. U nekim zemljama većina dece u pritvoru nije osuđena zbog prekršaja, već čeka na suđenje.<sup>48</sup>
62. Osoblje zatvorenu decu često podvrgava nasilju, što se koristi kao oblik kontrole ili kazne, često za sitne prekršaje. U najmanje 77 zemalja telesno kažnjavanje i druga surova kažnjavanja prihvataju se kao zakonska mera disciplinovanja u kaznenim institucijama.<sup>49</sup> Deca se mogu tući, šibati, imobilisati na bolan način i podvrgavati ponižavajućim postupcima kao što je skidanje odeće do gola i šibanje ispred drugih zatvorenika. Devojčice su u pritvorskim ustanovama posebno izložene riziku od fizičkog i seksualnog zlostavljanja, uglavnom kada su pod nadzorom osoblja muškog pola.<sup>50</sup>
63. U skladu sa odredbama Konvencije o pravima deteta, nacionalna zakonodavstva u većini zemalja zahtevaju posebne ustanove za decu u sukobu sa zakonom kako bi se izbegli zlostavljanje i iskorišćavanje od strane odraslih. Pritvaranje zajedno sa odraslima je, međutim, uobičajena praksa u mnogim zemljama. Deca u pritvoru takođe su izložena povećanom riziku od samoozleđivanja ili suicidalnog ponašanja, posebno u slučajevima produženog ili vremenski neodređenog zatvaranja, izolacije odnosno ukoliko su zatvorena u ustanovama sa odraslima.

---

<sup>46</sup> Global Summary of the Legal Status of Corporal Punishment of Children, op. cit. u fusnoti 6.

<sup>47</sup> G. Cappelaere i A. Grandjean, *Enfants privés de liberté: droits et réalités* [Deca lišena slobode: prava i stvarnost] (Liège, Editions Jeunesse et Droit, 2000)

<sup>48</sup> F. Martin i J. Parry-Williams, *The right Not to Lose Hope* [Pravo da se ne gubi nada] (London, Save the Children UK, 2005).

<sup>49</sup> Global Summary of the Legal Status of Corporal Punishment of Children, op. cit. u fusnoti 6.

<sup>50</sup> Report of the special Rapporteur on violence against women on the mission to the United States of America on the issue of violence against women in State and federal prisons [Izveštaj specijalnog izvestioca o nasilju nad ženama u misiji u SAD po pitanju nasilja nad ženama u državnim i saveznim zatvorima] (E/CN.4/1999/68/Add.2), paragrafi 55 i 58.

*Ponekad se jedan dan u zatvoru doživljava kao cela godinu.  
Ali posle 10 godina navikneš se na to i više ne plačeš toliko.*

Dečak u zatvoru za maloletnike<sup>51</sup>

## D. NASILJE U RADNOJ SREDINI

64. Postoji malo podataka o nasilju nad decom radnicima, posebno onih u nezvaničnom sektoru.<sup>52</sup> Međunarodni standardi, kao što je Konvencija MOR br. 138 (1973) o minimalnom uzrastu za prijem na posao zabranjuje deci ispod minimalnog uzrasta za zapošljavanje da budu na radnom mestu. U svim regionima, nasilje – fizičko, seksualno i psihološko – pogađa mnogo miliona dece koja rade, bilo legalno bilo nelegalno. Ono se može koristiti da se deca prinude da rade, da se deca kažnjavaju ili kontrolišu na radnom mestu. Neke kategorije nelegalnog rada identifikovane su kao „najgori oblici dečjeg rada” i stoga predstavljaju nasilje nad decom.
65. Informacije o aktima nasilja nad decom na radnom mestu ukazuju na to da nasilje u većini slučajeva izvode „poslodavci”, mada počinioi mogu biti i drugi radnici, klijenti, poslovođe, mušterije, policija, kriminalne grupe i, u slučaju seksualne eksploatacije, makroi.
66. Najveća kategorija u kojoj se zapošljavaju devojčice ispod 16 godina jeste rad u domaćinstvu<sup>53</sup> koji često dobija oblik neregulisanog zapošljavanja i eksploatacije, a ponekad izdržavanja kazne ili ropstva.<sup>54</sup> Nekoliko zemalja ovo je označilo kao „najgori oblik” dečjeg rada u okviru Konvencije MOR br. 182 (1999), a u vezi sa Zabranom i neposrednom akcijom za eliminaciju najgorih oblika dečjeg rada.<sup>55</sup> Deca radnici prijavljuju zlostavljanje u obliku fizičkog kažnjavanja, ponižavanja i seksualnog zlostavljanja, a deca radnici u domaćinstvu prijavljuju neprekidno ponižavanje.<sup>56</sup> Veći deo fizičkog i psihološkog nasilja nad decom radnicima u domaćinstvu sprovode žene (uglavnom poslodavci), ali su devojčice često izložene i seksualnom nasilju od strane muških članova porodice poslodavca.<sup>57</sup>

---

<sup>51</sup> M. Grondal, *One Day in Prison – Feels like a Year: Palestinian Children Tell their Own Stories* [Jedan dan u zatvoru – kao da je cela godina: palestinska deca iznose svoje priče] (Save the Children, Stockolm, 2003).

<sup>52</sup> United Nations Secretary-General's Study of Violence against Children Regional Desk Review: East Asia and the Pacific (2005), *ibid.*, Middle East and North Africa (2005), *ibid.*, Latin America (2005).

<sup>53</sup> Child Labour: Targeting the Intolerable. Report submitted to the 86<sup>th</sup> Session of the International Labour Conference [Dečji rad: usmeravanje na nepodnošljivo. Izveštaj podnet na 86. zasedanju MOR] (Geneva, International Labour Office, 1998).

<sup>54</sup> Abuses Against Child Domestic Workers in El Salvador [Zloupotreba dece radnika u domaćinstvu u Salvadoru], Human Rights Watch, vol.16, No. 1(B) (2004), Always on call: Abuse and Exploitation of Child Domestic Workers in Indonesia [Uvek na usluzi: Zloupotreba i eksploatacija dece radnika u domaćinstvu u Indoneziji], Human Rights Watch, vol. 17, No. 7(C), Human Rights Watch, Inside the Home, Outside the Law: Abuse of child domestic workers in Morocco [U kući, izvan zakona: Zloupotreba dece radnika u domaćinstvu u Maroku], Human Rights Watch, vol. 17, No. 12(E) (2005), and T. Blanchet, *Lost Innocence, Stolen Childhood* [Izgubljena nevinost, ukradeno detinjstvo] (Dhaka, University Press Limited, 1998).

<sup>55</sup> Helping Hands or Shackled Lives? Understanding Child Domestic Labour and Responses To It [Ruke pomoći ili život u okovima? Razumevanje dečjeg rada u domaćinstvu i reakcije na to] (Geneva, International Labour Organization/International Programme on the Elimination of Child Labour, 2004).

<sup>56</sup> Child Domestic workers: A handbook on good practice in programme interventions [Deca radnici u domaćinstvu: Priručnik o dobroj praksi pri programskim intervencijama] (London, Anti-Slavery International, 2005), pp. 5 and 6.

<sup>57</sup> J. Blagbrough, „Violence against child domestic workers” [Nasilje nad decom radnicima u domaćinstvu] (Anti-Slavery International paper presented at a Save the Children Workshop, Thailand, September 2003).

67. Eksploatacija dece mlađe od 18 godina u okviru prostitucije, dečje pornografije i sličnih aktivnosti predstavlja nasilje.<sup>58</sup> Procenjuje se da 1 milion dece ulazi u ove sektore svake godine.<sup>59</sup> Mnogu decu prisiljavaju na ove aktivnosti, kidnapuju, prodaju i prevarom uvlače u ove aktivnosti, ili pak deca postaju žrtve trgovine ljudima. Pored seksualnog nasilja koje je deo dečje prostitucije, devojčice i dečaci u prostituciji kao i u srodnim oblastima često doživljavaju i fizičko i psihološko nasilje, kao i zanemarivanje. Ona često nisu u stanju da traže pomoć,<sup>60</sup> a kada i zatraže pomoć, sa njima se postupa kao sa kriminalcima, lišavaju ih slobode i pružaju im ograničenu pomoć.
68. Dužnički rad dece karakterističan je za mnoge delove sveta. Deca na prisilnom ili dužničkom radu retko su kada u stanju da se zaštite od poslodavaca i drugih radnika, a istraživanja i svedočenja dece ukazuju na to da su na prisilnom i dužničkom radu endemski prisutni svi oblici nasilja. Nasilje takođe pogađa i desetine hiljada dece u tradicionalnim oblicima ropstva, koje još uvek postoji u nekim delovima sveta.

## E. NASILJE U DRUŠTVENOJ ZAJEDNICI

69. Društvena zajednica je izvor zaštite i solidarnosti sa decom, ali ona može biti i mesto nasilja, uključujući vršnjačko nasilje, nasilje vezano za pištolje i druga oružja, nasilje koje izazivaju bande, policijsko nasilje, fizičko i seksualno nasilje, otmice i trgovinu ljudima. Nasilje može takođe biti povezano sa masovnim medijima i novim informacionim i komunikacionim tehnologijama. Starija deca su izložena najvećem riziku od nasilja u zajednici, a devojčice povećanom riziku od seksualnog nasilja i nasilja vezanog za pol.
70. Za neku decu put do škole i od škole može predstavljati njihovo prvo nezavisno izlaganje zajednici, ali može biti i njihovo prvo izlaganje rizicima koje zajednica nosi. Druga deca su izložena nasilju kada obavljaju zadatke u domaćinstvu, kao što je donošenje vode, ogreva, hrane ili hrane za životinje. Ovi zadaci koji mogu podrazumevati prevaljivanje znatnih udaljenosti obično se, u seoskim oblastima zemalja u razvoju, dodeljuju devojčicama.<sup>61</sup>
71. Primetno je iznenadno, naglo povećanje stopa nasilja (i žrtava i počinitelaca), posebno među dečacima uzrasta oko 15 godina, što ukazuje na to da se određen broj faktora javlja zajedno u periodu adolescencije i da to dovodi do češće pojave vršnjačkog nasilja. Postojeći podaci ukazuju na to da su, u većem delu sveta, stope ubistava među dečacima uzrasta od 15 do 17 godina bar tri puta veće od onih kod dečaka uzrasta od 10 do 14 godina. Ovo iznenadno povećanje nasilja kod dece starije od 15 godina javlja se čak i u oblastima

---

<sup>58</sup> Za punu definiciju komercijalne seksualne eksploatacije dece vidi Deklaraciju sa svetskog kongresa protiv komercijalne seksualne eksploatacije dece, Stockholm, jun 1996, dostupno i na adresi: <http://www.csecworldcongress.org/>.

<sup>59</sup> Profiting from Abuse: Report into children in commercial sexual exploitation [Korist od zloupotrebe: Izveštaj o komercijalnoj seksualnoj eksploataciji dece] (New York, UNICEF, 2001, p. 20).

<sup>60</sup> International Save the Children Alliance, 10 Essential Learning Points: Listen and Speak out against Sexual Abuse of Girls and Boys. Global Submission to the U.N. Study on Violence against Children [10 neophodnih tačaka za učenje: slušati i govoriti protiv seksualne zloupotrebe devojčica i dečaka] (Oslo, Save the Children Norway, 2005), p. 58.

<sup>61</sup> Every Girl Counts. Development, Justice and Gender. Girl Child Report [Svaka devojčica se računa. Razvoj, Pravda i rod. Izveštaj devojčice] (Ontario, World Vision Canada, 2001), p. 17, UNICEF Somalia, From perception to reality: A study on child protection in Somalia [Od percepcije do stvarnosti: studija o zaštiti dece u Somaliji] (Nairobi, UNICEF, 2003).

sa niskom ukupnom stopom ubistava i ukazuje na to da mere za sprečavanje nasilnog ponašanja imaju ključni značaj pre i tokom ranih i srednjih godina adolescencije.<sup>62</sup>

72. Fizičko nasilje među vršnjacima pokazuje tendenciju češćeg javljanja u urbanim oblastima koje odlikuju nezaposlenost, odsustvo obrazovanja i socijalnih pogodnosti i nizak standard stanovanja, pa u tim oblastima mlado stanovništvo čiji se broj ubrzano povećava izražava frustracije, ljutnju i skrivene napetosti kroz tuče i asocijalno ponašanje. Najveći deo nasilja odnosi se na lične sporove između prijatelja i poznanika i veoma je povezano sa upotrebom droga i alkohola. Ako su prisutni pištolji i drugo oružje, tuče često dovode do ozbiljnih povreda i smrti. Razlike po polu u stopama ubistva adolescenata ukazuju na to da socijalizacija muškaraca i obrasci muškosti doprinose nasilju. U Latinskoj Americi i u oblasti Kariba, na primer, stope među dečacima veće su dva do šest puta nego kod devojčica.<sup>63</sup>
73. Policijska brutalnost i nedovoljan pristup pravosuđu često se javljaju u zajednicama koje su veoma zahvaćene nasiljem.<sup>64</sup> U nekim zemljama organizovani kriminal i nasilje bandi navelo je vlade da usvoje snažne represivne mere protiv takvih grupa. Ako ovakve mere ne prati dosledna strategija za prevenciju, pouzdan sistem podataka i puno poštovanje ljudskih prava, rizici od nasilja se mogu uvećati. Povećanje kaznenih mera i široko pritvaranje navodnih članova bandi, zajedno sa arbitrarnim, neefikasnim i nasilnim sprovođenjem zakona samo doprinosi daljoj stigmatizaciji siromašnih mladih ljudi i uvećavanju nasilja.
74. Studije o nefatalnom fizičkom nasilju otkrivaju da na svako ubistvo mladog čoveka dolazi od oko 20 do 40 žrtava nefatalnog omladinskog nasilja koje iziskuje bolničko lečenje. Kao i u slučaju ubistava, stope nefatalnih nasilnih viktimizacija su više među muškarcima nego među ženama.<sup>65</sup>
75. Deca su izložena seksualnom nasilju i eksploataciji od strane članova društvene zajednice. Seksualno nasilje najčešće sprovodi neko poznat detetu, na primer članovi porodice ili odrasli kojima dete veruje (sportski treneri, sveštenici, policajci, učitelji i poslodavci), ali ga mogu sprovoditi i ljudi koje dete ne poznaje.<sup>66</sup> Jedno nedavno istraživanje pokazuje da nasilje često predstavlja i jedno od obeležja adolescentskih odnosa. Preliminarni rezultati istraživanja koje je u toku, Globalni pregled školskog zdravlja, a koje se sprovodi među đacima uzrasta od 13 do 15 godina, pokazuje značajne nivoe fizičkog nasilja u odnosima mladića i devojaka. Na pitanje da li ih je neko od drugova/drugarica udario, ošamario ili namerno ozledio tokom proteklih 12 meseci, sa „da” je odgovorilo 15 odsto devojaka i 29 odsto dečaka u Jordanu, 9 odsto devojaka i 16 odsto dečaka u Namibiji, 6 odsto devojaka i 8 odsto dečaka u Svazilendu, i 18 odsto devojaka i 23 odsto mladića u Zambiji.<sup>67</sup>

---

<sup>62</sup> Global Estimates of Health Consequences due to Violence against Children, op. cit. u fusnoti 8.

<sup>63</sup> Ibid.

<sup>64</sup> Easy Targets: Violence against children worldwide [Lake mete: Nasilje nad decom širom sveta] (New York, Human Rights Watch, 2001).

<sup>65</sup> Krug, op. cit. u fusnoti 1, str. 27.

<sup>66</sup> 10 Essential Learning Points, op. cit. u fusnoti 59, str. 22.

<sup>67</sup> Analysis provided to the Study by the Global School-based Health Survey. The World Health Organization, op. cit. u fusnoti 9.

76. Nasiljem u zajednici pogođene su marginalizovane grupe dece. Policijsko nasilje nad decom sa ulice – od verbalnog uznemiravanja i prebijanja do silovanja i drugih vrsta seksualnog nasilja, mučenja i „nestanaka” – predstavlja uobičajenu temu pregleda istraživanja i savetovanja. Deca iz svih regiona prijavljuju surovo i neopravdano nasilje od strane policije, čak i za sitne prekršaje.<sup>68</sup>
77. Dostupan i jeftin turizam doneo je sa sobom i seksualni turizam koji često uključuje i viktimizaciju dece. Izgleda da su Internet i razvoj drugih komunikacionih tehnologija takođe povezani sa povećanim rizikom od seksualne eksploatacije dece, kao i od drugih oblika nasilja.
78. Deca izbeglice i druga raseljena deca doživljavaju znatno nasilje. Istraživanje izbeglica u Africi navodi odsustvo bezbednosti na javnim prostorima kao rizik od seksualnog nasilja i nasilja na osnovu pola, uglavnom nad devojkama.<sup>69</sup> U mnogim logorima nema bezbednih zgrada, redovnog policijskog nadzora, skloništa za one koji su preživeli napad i sredstava za prijavu i za pomoć.<sup>70</sup> U slučajevima prisilnog raseljavanja, žene i devojke mogu biti posebno izložene problemima zaštite povezanim sa polom, problemima sa rodnim pitanjem, uključujući i kulturni i socijalno-ekonomski položaj, te problemima pravnog statusa, što sve znači da će one biti verovatno manje sposobne od muškaraca i mladića da ostvaruju svoja prava.
79. Trgovina ljudskim bićima, uključujući decu, u okviru pojedinih zemalja, ali i preko međunarodnih granica, izaziva veliku međunarodnu zabrinutost. Fenomen je složen i javlja se zbog uzajamnog dejstva siromaštva, migracija radne snage, sukoba ili političkih nemira koji dovode do raseljavanja stanovništva.<sup>71</sup> Trgovina može uključivati brojne oblike nasilja: otmicu ili prevaru od strane osoba koje decu vrbuju, roditeljima ili staratelja, seksualno nasilje koje se sprovodi nad žrtvama dok se prebacuju na odredište,<sup>72</sup> ograničavanje slobode kretanja, često praćeno nasiljem dok čekaju da im se nađe „posao”. Većina žrtava se prodaje za nasilne situacije: prostituciju, prisilni brak i rad u domaćinstvu ili u poljoprivredi u ropskim uslovima, prisilni ili dužnički rad.

---

<sup>68</sup> M. Wernham, *An Outside Chance: Street Children and Juvenile Justice – An International Perspective* [Deca ulice i maloletničko pravosuđe – međunarodna perspektiva] (London, Consortium for Street Children, 2004).

<sup>69</sup> Darfur: women raped even after seeking refuge; donors must increase support to victims of sexual violence [Darfur: žene silovane i posle traženja skloništa; darodavci moraju povećati podršku žrtvama seksualnog nasilja], Human Rights Watch, press release, 11 April 2005; Lives blown apart: Crimes against women in time of conflict [Razbijeni životi: zločini nad ženama u doba sukoba] (London, Amnesty International, 2004); A. C. Okot, I. Amony and G. Otim, *Suffering in Silence: A Study of Sexual and Gender Based Violence (SGBV)* [Patnja u tišini: studija o seksualnom nasilju i nasilju na osnovu pola] u: Pabbo Camp, Gulu District, Northern Uganda (New York, UNICEF, 2005); J. Gardner and J. El Bushra, *Somalia, The Untold Story: The War through the eyes of Somali Women* [Neispričana priča: rat viđen očima žena iz Somalije] (London, CHR and Pluto Press, 2004).

<sup>70</sup> J. Ward, *If not now, When? Addressing gender-based violence in refugee, internally displaced, and post-conflict settings* [Ako ne sada, kada? Rešavanje nasilja na osnovu pola u izbegličkim, interno raseljenim i okruženjima posle sukoba] (The Reproductive Health for Refugees Consortium, 2002); *Seeking Protection: Addressing Sexual and Domestic Violence in Tanzania's Refugee Camps* [Traženje zaštite: rešavanje seksualnog i porodičnog nasilja u izbegličkim kampovima u Tanzaniji] (New York, Human Rights Watch, 2000).

<sup>71</sup> *Trafficking in human beings, especially women and children, in Africa* [Trgovina ljudskim bićima, posebno ženama i decom u Africi] (2<sup>nd</sup> edition) (Florence, UNICEF Innocenti Insight, 2004).

<sup>72</sup> *Trafficking for sexual exploitation and other exploitative practices* [Trgovanje ljudima radi seksualne eksploatacije i u druge eksploativne svrhe] (Florence, UNICEF Innocenti Research Centre, 2005).

80. Mediji masovnih komunikacija ponekad prikazuju nasilje, pa i nasilje nad decom, kao nešto normalno ili ga glorifikuju u štampanim ili vizuelnim medijima, između ostalog u televizijskim programima, filmovima i video igricama.<sup>73</sup> Internet je takođe podstakao proizvodnju, distribuciju i korišćenje materijala koje prikazuje seksualno nasilje nad decom. Internet se koristi za zavođenje ili „pripremanje” (obezbeđenje poverenja dece kako bi se ona uvukla u situaciju u kojoj mogu biti povređena). Osim toga, Internet izlaže decu nasilnom ili pornografskom materijalu, kao i uznemiravanju i zastrašivanju, uključujući maltretiranje od strane odraslih i druge dece.<sup>74</sup> Ispitivanja u Kanadi i Velikoj Britaniji ukazuju na to da je veliki broj školske dece bio uznemiravan, zastrašivan ili viktimiziran preko elektronske pošte ili mobilnih telefona, odnosno da je neko objavljivao pogrešne informacije o njima na Internetu.<sup>75</sup> Pristup Internetu od strane dece i njihovo korišćenje Interneta teže se kontroliše no njihovo korišćenje štampanih medija, televizije i filmova.

---

<sup>73</sup> United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children Regional Desk Review: North America (2005).

<sup>74</sup> ECPAT, Violence against Children in Cyberspace [Nasilje nad decom u sajber prostoru], Resource report for the United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children (2005).

<sup>75</sup> T. Beran and Li Q, „Cyber-Harassment: A Study of a New Method for an Old Behavior” [Maltretiranje u sajber prostoru: studija o novom metodu za staro ponašanje], Journal of Educational Computing Research, vol. 32, No. 3 (2005), pp. 265–277.

## IV OSTVARENI NAPREDAK

81. Analiza odgovora vlada na moj upitnik iz Studije i zaključne primedbe Komiteta o pravima deteta ukazuje da su mnoge vlade i druge organizacije uspostavile brojne inicijative za sprečavanje i rešavanje različitih oblika nasilja nad decom o kojima govorim u gornjem tekstu.
82. Nagomilano iskustvo i znanje kojima države i međunarodne organizacije raspolažu za razvoj i primenu inicijativa za prevenciju i rešavanje takođe su predstavljeni na regionalnim savetovanjima, čime je potvrđena sposobnost svake zemlje da odgovori na ovaj ozbiljni izazov.
83. Konvenciju o pravima deteta ratifikovale su 192 države, a veliki broj država je ratifikovao i Opcioni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji uz Konvenciju o pravima deteta te Opcioni protokol o angažovanju dece u oružanim sukobima uz Konvenciju o pravima deteta. Od stupanja Konvencije na snagu usvojeni su i drugi važni instrumenti koji su stupili na snagu u značajnom broju ili uz ratifikacije. Konvencija MOR br. 182 usvojena je 1999. godine, a Protokol o sprečavanju, okončanju i kažnjavanju trgovanja ljudima, posebno ženama i decom, koji dopunjava Konvenciju Ujedinjenih nacija o transnacionalnom organizovanim kriminalu usvojen je 2000. godine.
84. Mnoge inicijative su primenjene, a konkretne akcije preduzete na osnovu ovih zakonskih instrumenata. Na primer, Konvencija MOR br. 182 dovela je do donošenja novih ili izmenjenih zakona o radu i do izrade nacionalnih planova akcije kojima se obezbeđuju novi instrumenti za eliminaciju najgorih oblika dečjeg rada. Napredak je takođe postignut u zabrani i rešavanju problema trgovine decom pomoću zakona protiv trgovine te ojačanom bilateralnom i multilateralom saradnjom sa zemljama porekla i tranzita.
85. Odgovori na moj upitnik ukazuju na to da su aktivnosti na rešavanju problema nasilja nad decom uglavnom bile zakonodavne. Države su donele zakone koji se bave pitanjima vezanim za nasilje nad decom, a neke su i uskladile domaće zakonodavstvo sa Konvencijom, njenim Opcionim protokolima i drugim sporazumima. Zakonske reforme, međutim, često su se usmeravale na uska, mada važna pitanja, a ne na preduzimanje sveobuhvatnog pristupa problemu nasilju nad decom. Mali broj država je sproveo temeljan pregled pravnih okvira kako bi mogao efikasnije da rešava pitanja nasilja nad decom, a sprovođenje zakona, uključujući i zakonodavne reforme, ostaje i dalje izazov.
86. U mnogim državama zakonodavstvo koje se bavi nasiljem nad decom koncentriše se na seksualno ili fizičko nasilje, a ne uzima u obzir psihološko nasilje. Zaštita i kažnjavanje su u fokusu, dok se oporavku, reintegraciji i nadoknadi poklanja znatno manja pažnja. Neke države takođe smatraju da se prevencija može jednostavno regulisati preko zakonske zaštite i kaznenih mera.
87. Odgovori na moj upitnik takođe bacaju svetlo na formulisanje nacionalnih akcionih planova, programa i smernica vezanih za nasilje nad decom. Oni se često usredsređuju na seksualnu eksploataciju i trgovinu decom. Nekoliko država je stvorilo odgovarajuće strukture, uključujući maloletničke ili porodične sudove, koji se bave zaštitom deteta i drugim problemima u vezi dece. Mnoge države su takođe prijavile da su lobirale, radile na podizanju svesti i inicijativama za obuku o pravima deteta i pitanjima zaštite dece, dok su mnoge dale komentare o pozitivnoj ulozi koju imaju mediji u podizanju svesti, širenju informacija i mobilizaciji društva. Nekoliko država, međutim, pomenulo je i štetnu ulogu koju mogu imati mediji zbog senzacionalizma, povrede privatnosti dece žrtvi nasilja i zbog izlaganja dece nasilju.

88. Pored priznavanja da je primena zakona neujednačena i da su postojeće inicijative uglavnom nedovoljne, Komitet za prava deteta i vlasnici specijalnih mandata za ljudska prava su priznali i napredak koji je postignut u zaštiti dece od nasilja u svim sredinama. U dijalogu sa državama učesnicama iz svih regiona, Komitet je identifikovao i registrovao, uz priznanje, postojanje dobre prakse i pozitivnih inicijativa u vidu napora da se rešava problem prakse sakaćenja/odsecanja ženskih genitalija, dečji rad (uključujući i eliminaciju njegovih najgorih oblika) te problem porodičnog nasilja nad ženama i decom. Napravljeni su programi za pružanje pomoći i usluga deci sa ulice, za pružanje podrške roditeljima i za razvoj njihovih roditeljskih veština, a doneti su i zakoni namenjeni zabrani diskriminacije dece koja pripadaju marginalizovanim grupama, uključujući decu sa invaliditetom, decu koja su inficirana ili obolela od HIV-a/side, domorodačke dece i dece koja pripadaju nacionalnim, etničkim, religioznim i jezičkim manjinama.
89. Regionalni mehanizmi za zaštitu ljudskih prava imali su takođe ključni značaj za poboljšanje zakonskih standarda za zaštitu dece od nasilja. Mehanizmi Saveta Evrope za ljudska prava, uključujući i Sud za ljudska prava Evrope, kao i evropski Komitet za socijalna prava, doneli su važne presude i odluke u pogledu nasilja nad decom, uključujući telesno kažnjavanje i seksualno zlostavljanje. Savet Evrope takođe je razvio instrumente koji se odnose na trgovinu decom i nasilje povezano sa novim informacionim tehnologijama. Države članice Afričke unije usvojile su Protokol uz Afričku povelju o ljudskim i pravima naroda vezan za prava žena u Africi, koji obezbeđuje dodatne instrumente za eliminisanje štetnih tradicionalnih običaja, kao što je sakaćenje ženskih genitalija. Na subregionalnom nivou, Južnoazijsko udruženje za regionalnu saradnju usvojilo je 2000. godine regionalnu Konvenciju za sprečavanje i borbu protiv trgovine ženama i decom u svrhu prostitucije.

## V ZAKLJUČCI

*Iznoseći na videlo mnoge probleme dece koja se suočavaju sa nasiljem, uviđamo da je naša situacija deo šire borbe za ostvarenje ljudskih prava, koja zahvata čitav svet. Naš krik nije poseban, nego ljudski, u skladu sa suštinskim vrednostima ljudskog dostojanstva koje su ugrađene u [Univerzalnu] Deklaraciju [o ljudskim pravima]. Kao građani sveta zahtevamo da budemo prihvaćeni kao ljudska bića prve, a ne druge klase.*

Deklaracija o deci i mladima Kariba – 39

90. Nezavisno od ovog napretka, još mnogo toga treba uraditi, a nekoliko faktora ograničava dejstvo mera koja su uvedene ili predložene u vezi sa nasiljem nad decom. Tu spadaju nedostatak znanja o nasilju nad decom ili njegovog razumevanja, kao i razumevanja korena njegovih uzroka, čemu doprinosi oskudnost podataka i statistika o ovom problemu. Napori za rešavanje problema nasilja nad decom često su reaktivni, u smislu da se usredsređuju na simptome i posledice, a ne na uzroke. Strategije pokazuju sklonost ka fragmentisanju, a ne ka integraciji, uz dodeljivanje nedovoljno sredstava za sprovođenje mere koje će pomoći u rešavanju problema. Pored toga, preuzete međunarodne obaveze za zaštitu dece od nasilja često se ne pretvaraju u akcije na nacionalnom nivou.
91. Države članice su se već obavezale da će štititi decu od svih oblika nasilja. Moramo, međutim, priznati – na osnovu svedočenja dece tokom procesa izrade Studije, kao i što se otkrilo tokom istraživanja – da su ove obaveze ni približno ne ispunjavanju onoliko koliko bi trebalo. Suštinska poruka Studije jeste da nikakvo nasilje nad decom nije opravdano i da se sve vrste nasilja nad decom mogu sprečiti. Ne sme više biti izgovora. Države članice moraju sada da deluju hitno kako bi ispunile svoje obaveze prema ljudskim pravima, kao i druge obaveze za obezbeđenje zaštite od svih oblika nasilja. Dok zakonske obaveze zavise od država, svi društveni sektori i svi pojedinci zajedno su odgovorni za osudu i sprečavanje nasilja nad decom i za pomoć deci žrtvama. Niko od nas ne može pogledati deci u oči ako nastavimo da odobravamo ili ravnodušno posmatramo bilo koji oblik nasilja nad njima.
92. U isto vreme, posledice nasilja nad decom razlikuju se prema prirodi i težini i zbog toga napori za sprečavanje nasilja i za odgovor na takvo nasilje moraju biti mnogostrani i prilagođeni tipu nasilja, njegovom okruženju i počiniocu ili počiniocima, uvek imajući na umu najbolje interese deteta.
93. Tokom izrade Studije rukovodio sam se sledećim principima, koji se odražavaju i u mojim preporukama:
  - a) Nijedno nasilje nad decom ne može se opravdati. Deci se nikada ne sme pružiti manje zaštite no odraslina.
  - b) Svako nasilje nad decom se može sprečiti. Države moraju, na osnovu dokaza, izgraditi politiku i programe kako bi se uticalo na faktore koji podstiču nasilje nad decom.
  - c) Države su primarno odgovorne za podržavanje prava dece na zaštitu i dostupnost usluga te za podržavanje sposobnosti porodica da deci obezbede negu u bezbednom okruženju.

- d) Države imaju obavezu da obezbede da se odgovara za svaki slučaj nasilja.
- e) Izloženost dece nasilju povezana je sa njihovim uzrastom i nivoom razvoja sposobnosti. Neka deca su naročito podložna nasilju zbog roda, rase, etničkog porekla, invalidnosti ili socijalnog statusa.
- f) Deca imaju pravo da izražavaju svoja gledišta i njihova gledišta treba uzimati u obzir prilikom sprovođenja donetih politika i programa.

## VI PREPORUKE

94. Moje preporuke sastoje se od niza sveobuhvatnih preporuka koje se odnose na sve napore za sprečavanje nasilja nad decom i pomoć koja bi se pružala kada do nasilja dođe te od specifičnih preporuka koje se odnose na dom i porodicu, škole i druge obrazovne sredine, institucije za socijalnu zaštitu ili zatvaranje, na radna mesta i na društvenu zajednicu.
95. One su prvenstveno upućene državama i odnose se na funkcionisanje njihovog zakonodavstva, administracije, pravosuđa, na kreatore politike, pružanje usluga i na funkcionisanje institucija. Neke preporuke su usmerene na druge sektore društva koji, takođe, imaju ključni značaj. Tu spadaju profesionalna i stručna tela, sindikati, istraživačke institucije, poslodavci i nevladine organizacije i organizacije koje nastaju u određenoj zajednici. Preporuke su upućene i roditeljima i deci.

### A. SVEOBUHVAATNE OPŠTE PREPORUKE

#### 1. *Ojačati nacionalnu i lokalnu angažovanost i aktivnost*

96. Preporučujem da sve države naprave svestran i sistematski okvir za reagovanje na nasilje nad decom koji bi bio integrisan u nacionalne procese planiranja. Trebalo bi formulisati nacionalnu strategiju, politiku ili akcioni plan za nasilje nad decom sa ostvarivim i vremenski utvrđenim ciljevima, što bi koordinisala neka agencija sposobna da uključi brojne sektore u široko zasnovanu strategiju za njegovu primenu. Nacionalni zakoni, politika, planovi i programi trebalo bi da budu u potpunosti usaglašeni sa međunarodnim ljudskim pravima i savremenim naučnim saznanjima. Primenjivanje nacionalne strategije, politike ili plana trebalo bi da se sistematski ocenjuje na osnovu utvrđenih ciljeva i rokova, uz obezbeđenje odgovarajućih ljudskih i finansijskih resursa za njenu primenu.

#### 2. *Zabraniti svako nasilje nad decom*

97. Apelujem na države da obezbede da se nijedna osoba mlađa od 18 godina ne osuđuje na smrtnu kaznu ili na kaznu doživotnog zatvora bez mogućnosti oslobađanja. Preporučujem da države preduzmu sve potrebne mere da odmah otkažu izvršenje svih smrtnih kazni za zločine izrečenih osobama koje su zločine počinile pre nego što su napunile 18 godina i da preduzmu sve odgovarajuće pravne mere da se one preinače u kazne koje su u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava. Smrtna kazna kao presuda izrečena osobama za zločine počinjene pre nego što je osoba napunila 18 godina trebalo bi da su ukine i tome treba dati najviši prioritet.
98. Apelujem na države da zabrane sve oblike nasilja nad decom, u svim sredinama, uključujući i sve vrste telesnog kažnjavanja, tradicionalne običaje koji nanose povrede, rane i prisilne brakove, sakaćenje ženskih genitalija i takozvane zločine iz časti, seksualno nasilje i mučenje te druge surove, nehumane ili degradirajuće postupke ili kažnjavanja, kako se to zahteva međunarodnim ugovorima, uključujući Konvenciju protiv torture i drugih surovih, nehumanih ili degradirajućih postupaka ili kažnjavanja i Konvenciju o pravima deteta. Skrećem pažnju na opšti komentar br. 8 (2006) Komiteta za prava deteta

o pravu deteta na zaštitu od telesnog kažnjavanja i drugih surovih ili degradirajućih oblika kažnjavanja (članovi 19, 28, par. 2 i 37, između ostalih) (CRC/C-GC/8).

### **3. *Dati prioritet prevenciji***

99. Preporučujem državama da daju prioritet sprečavanju nasilja nad decom tako što će rešavati njegove osnovne uzroke. Isto onoliko koliko su neophodna sredstva određena za intervenciju posle odigravanja naselja, države bi trebalo da odvajaju odgovarajuća sredstva za ispitivanje faktora rizika, kao što su odsustvo privrženosti između roditelja i deteta, raspad porodice, zloupotreba alkohola ili droga i dostupnost pištolja i drugog oružja. U skladu sa Milenijumskim ciljevima razvoja, pažnju bi trebalo usmeriti i na ekonomsku i socijalnu politiku koja se bavi rešavanjem problema siromaštva, rodne nejednakosti i drugih oblika nejednakosti, razlikama u primanjima, nezaposlenosti, urbanoj prenaseljenosti kao i drugim faktorima koji podrivaju društvo.

### **4. *Unapređivanje nenasilnih vrednosti i podizanje nivoa svesti o problemu***

100. Preporučujem da države i građansko društvo nastoje da izmene stavove koji tolerišu ili smatraju normalnim nasilje nad decom, uključujući stereotipne rodne uloge i diskriminaciju, prihvatanje telesnog kažnjavanja i tradicionalne običaje koji nanose povrede. Države bi trebalo da obezbede informisanje o dečjim pravima i njihovo razumevanje, uključujući tu i decu. Trebalo bi koristiti javne informativne kampanje kako bi se javnost učinila osetljivom prema štetnim posledicama koje nasilje ima na decu. Države bi trebalo da podstiču medije da promovišu nenasilne vrednosti i da primenjuju smernice kojima se obezbeđuje puno poštovanje prava deteta u svim oblicima medija.

### **5. *Podizanje sposobnosti svih koji rade sa decom i za decu***

101. Preporučujem da se razvija sposobnost svih koji rade sa decom i za decu kako bi oni doprineli eliminaciji svake vrste nasilja nad decom. Trebalo bi obezbediti početnu obuku, ali i obuku tokom rada i tako prenositi znanja o dečjim pravima i njihovo poštovanje. Države bi trebalo da investiraju u programe za sistematsko obrazovanje i obuku stručnjaka i nestručnjaka koji rade sa decom ili za decu i za porodice na sprečavanju, otkrivanju i odgovoru na nasilje nad decom. Kodeksi o ponašanju i jasni standardi rada, uključujući zabranu i odbacivanje svih oblika nasilja trebalo bi da budu formulisani i da se primenjuju.

### **6. *Obezbeđenje službi za oporavak i socijalnu integraciju***

102. Preporučujem državama da obezbede dostupne, na decu osetljive i univerzalne zdravstvene i socijalne službe, uključujući i predbolničku i hitnu pomoć, pravnu pomoć deci i, gde je to na mestu, njihovim porodicama ukoliko se otkrije ili prijavi nasilje. Sisteme zdravstva, krivičnog pravosuđa i socijalnih službi trebalo bi prilagoditi kako bi zadovoljavali posebne potrebe dece.

## **7. Obezbeđenje učešća dece**

103. Preporučujem da se države aktivno bave decom i da poštuju njihova gledišta u pogledu svih aspekata prevencije, odgovora na nasilje i praćenja nasilja nad decom, uzimajući u obzir član 12 Konvencije o pravima deteta. Trebalo bi podržavati i podsticati dečje organizacije i inicijative koje vode deca za rešavanje nasilja u skladu sa najboljim interesima deteta.

## **8. Stvaranje pristupačnih i deci dostupnih sistema i službi za prijavljivanje**

104. Preporučujem da države uspostave bezbedne, dobro reklamirane, poverljive i dostupne mehanizme kako bi deca, njihovi predstavnici ili druge osobe mogli da prijavljuju nasilje nad decom. Sva deca, uključujući onu u institucijama za zaštitu i pravosuđe, trebalo bi da budu svesna postojanja mehanizama za pritužbu. Trebalo bi uspostaviti mehanizme kao što su telefonske linije za pomoć preko kojih bi deca mogla da prijave zlostavljanje, da razgovaraju u poverenju sa edukovanim savetnikom i da zatraže podršku i savet, a isto tako treba uzeti u razmatranje i uspostavljanje drugih načina prijave nasilja putem novih tehnologija.

## **9. Obezbeđenje odgovornosti i ukidanje izuzimanja od kažnjavanja**

105. Preporučujem da države izgrade poverenje zajednice u pravosudni sistem putem privođenja pravdi, između ostalog, svih počinitelaca nasilja nad decom i da obezbede da se oni proglašavaju odgovornim kroz odgovarajuće krivične, građanske, administrativne i stručne postupke i sankcije. Trebalo bi sprečiti osobe osuđene zbog nasilnih prekršaja i seksualnog zlostavljanja dece da rade sa decom.

## **10. Rad na rodnoj dimenziji nasilja nad decom**

106. Preporučujem da države obezbede izradu nenasilnih politika i programa i njihovu primenu iz perspektive roda, uzimajući u obzir različite rizike sa kojima se suočavaju devojčice i dečaci u pogledu nasilja; države bi trebalo da unapređuju i štite ljudska prava žena i devojčica i da rešavaju sve oblike rodne diskriminacije, tretirajući ovo kao deo sveobuhvatne strategije za sprečavanje nasilja.

## **11. Razvoj i primena sistematskog prikupljanja podataka na nacionalnom nivou i istraživanje**

107. Preporučujem državama da poboljšaju sisteme za prikupljanje podataka i informacija kako bi se identifikovale osetljive podgrupe, dale informacije za izradu politike i programa na svim nivoima te kako bi se pratilo odvijanje napretka u cilju sprečavanja nasilja nad decom. Države bi trebalo da koriste nacionalne pokazatelje koji se zasnivaju na međunarodno usaglašenim standardima i da obezbeđuju da se podaci prikupljaju, analiziraju i distribuiraju kako bi se kontinuirano pratilo napredak. U slučajevima kada ne postoje, trebalo bi uspostaviti matične knjige rođenih, umrlih i venčanih i održavati ih uz punu pokrivenost na nacionalnom nivou. Države bi takođe trebalo da uspostave i dopunjuju podatke o deci bez roditeljskog staranja i o deci u sistemu krivičnog pravosuđa. Podaci bi trebalo da budu razdvojeni po polu, uzrastu, sredini (gradska/seoska),

karakteristikama domaćinstva i porodice, obrazovanju i etničkoj pripadnosti. Države bi takođe trebalo da naprave plan za nacionalno istraživanje o nasilju nad decom prema sredinama u kojima dolazi do nasilja, uključujući i istraživanja kroz intervju sa decom i roditeljima, sa posvećivanjem posebne pažnje osetljivim grupama devojčica i dečaka.

## **12. Osnaživanje angažovanja na međunarodnom nivou**

108. Preporučujem da sve države ratifikuju i primenjuju Konvenciju o pravima deteta i njena dva Opciona protokola o angažovanju dece u oružanim sukobima i o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji. Sva ograničenja koja su nespojiva sa ciljem i svrhom Konvencije i Opcionih protokola trebalo bi da budu povučena u skladu sa Bečkom deklaracijom i Akcionim planom Svetske konferencije o ljudskim pravima iz 1993. godine. Države bi trebalo da ratifikuju sve relevantne međunarodne i regionalne instrumente o ljudskim pravima kojima se predviđa zaštita dece, kao i Konvenciju protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja i njen Opcioni protokol, Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda, Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i njen Opcioni protokol, Konvencije MOR br. 138 o minimalnom uzrastu za prijem na posao i br. 182 o najgorim oblicima dečjeg rada; takođe Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i Protokol za sprečavanje, ograničavanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i decom, kojom se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala. Države bi trebalo da primenjuju sve svoje međunarodne pravne obaveze i da jačaju svoju saradnju sa svim ugovornim telima.
109. Preporučujem da države deluju u skladu sa svojim obavezama na sprečavanju nasilja preuzetim na posebnom zasedanju Generalne skupštine o deci, a u kontekstu rezolucije 76 Skupštine Svetske zdravstvene organizacije o zdravlju i primeni preporuka Svetskog izveštaja o nasilju i zdravlju te drugih regionalnih rezolucija o javnom zdravstvu kojima se podržava ova rezolucija.

## **B. PREPORUKE ZA SPECIFIČNE SREDINE**

### **1. U kući i porodici**

110. Imajući u vidu da porodica ima primarnu odgovornost za podizanje i razvoj deteta i da bi država trebalo da podržava roditelje i staratelje u pružanju nege deci, predlažem da države:
  - a) Razvijaju ili podstiču programe koji podržavaju roditelje i druge staratelje u njihovoj ulozi odgajanja dece. Investicije u zdravstvenu negu, obrazovanje i službe socijalne zaštite trebalo bi da obuhvataju<sup>76</sup> kvalitetne razvojne programe u ranom detinjstvu, kućne patronažne posete, prenatalne i postnatalne službe te programe za sticanje prihoda za grupe u nepovoljnom položaju.

---

<sup>76</sup> Primena preporuka Svetskog izveštaja o nasilju i zdravlju. Izveštaj Svetske skupštine o zdravlju (WHA56.24), 56. Svetske skupštine o zdravlju (Ženeva, Svetska zdravstvena organizacija, 2003).

- b) Razvijaju ciljne programe za porodice koje se nalaze u posebno teškim okolnostima. Ovo može obuhvatiti porodice kojima su na čelu žene i deca, one koje pripadaju manjinama ili drugim grupama koje doživljavaju diskriminaciju, kao i porodice koje brinu o deci sa invaliditetom.
- c) Razvijaju programe za obrazovanje roditelja osetljivih na pitanja roda sa fokusom na nenasilne oblike disciplinovanja. Ovakvi programi bi trebalo da unapređuju zdrave odnose između roditelja i deteta i da upućuju roditelje na konstruktivne i pozitivne oblike disciplinovanja i pristupe razvoju deteta, uzimajući u obzir razvojne sposobnosti dece i značaj poštovanja njihovih gledišta.

## **2. U školama i drugim obrazovnim okruženjima**

111. Imajući na umu da sva deca moraju biti u stanju da uče bez nasilja, da bi škole trebalo da budu bezbedne i prijateljski orijentisane na dete, a da se nastavni programi zasnivaju na pravima, kao i da škole obezbeđuju sredinu u kojoj se stavovi koji tolerišu nasilje mogu izmeniti i u kojoj se mogu naučiti nenasilne vrednosti i ponašanje, preporučujem državama:
- a) Da podstiču škole da usvoje i primenjuju kodekse ponašanja koji važe za sve osoblje i đake, a koji se protive svim oblicima nasilja, uzimajući u obzir i stereotipe i ponašanje zasnovano na pitanjima polnih razlika, kao i sve druge oblike diskriminacije.
  - b) Da obezbede da direktori škola i učitelji koriste nenasilne strategije nastave i učenja i da usvajaju upravljanje razredom i druge disciplinske mere koje se ne zasnivaju na strahu, pretnjama, ponižavanju ili fizičkoj snazi.
  - c) Da sprečavaju i smanjuju nasilje u školama kroz specifične programe koji se bave čitavom školskom sredinom uključujući podsticanje ovladavanja veštinama kao što su nenasilni pristupi rešavanju sukoba, primenjivanje politike protiv zastrašivanja i unapređenja poštovanja za sve članove školske zajednice.
  - d) Da obezbede da svi školski programi, nastavni procesi i drugi postupci budu u potpunom saglasju sa odredbama i principima Konvencije o pravima deteta, oslobođeni od aktivnog ili pasivnog promovisanja nasilja i diskriminacije u bilo kom obliku.

## **3. U sistemima za pružanje socijalne zaštite dece i u pravosuđu**

112. Imajući u vidu da su države odgovorne za obezbeđenje bezbednosti dece u rezidencijalnim ustanovama za zaštitu i pravosudnim ustanovama za pritvaranje maloletnika, preporučujem da države:
- a) Daju prioritet smanjivanju stopa institucionalizacije dece time što će podržavati očuvanje porodice i alternative sa bazom u društvenoj zajednici, vodeći računa da se institucionalizovana zaštita koristi samo kao krajnja mera. U svim slučajevima trebalo bi dati prednost opcijama vaspitanja u okviru porodice, a ovo bi trebalo da bude jedina opcija za odojčad i veoma malu decu. Države bi trebalo da obezbede da se deca u rezidencijalnoj zaštiti reintegrišu, kad god je to moguće, u svoje porodicu pod odgovarajućim uslovima. Priznajući posebnu osetljivost autohtone dece i dece koja pripadaju manjinama, države bi trebalo da ovoj deci i njihovim porodicama pružaju kulturno svrsishodne usluge podrške i nege, kao što bi socijalni radnici trebalo da dobiju odgovarajuću obuku kako bi mogli efikasno da rade sa njima.

- b) Smanje broja dece koja ulaze u sisteme pravosuđa putem dekriminalizacije „statusnih prekršaja” (prekršaja koji predstavljaju zločin samo onda kada ih počine deca, na primer, prkošenje, bežanje od kuće ili stanje „izvan roditeljske kontrole”), ponašanje koje ima za svrhu preživljavanje (prošnja, prodaja seksualnih usluga, skupljanje otpadaka, dokoličarenje ili skitnja) i viktimizacija usled trgovine ljudima ili kriminalne eksploatacije. Države bi trebalo da uspostave sveobuhvatne restorativne pravosudne maloletničke sisteme koji su orijentisani na dete i koji uvažavaju međunarodne standarde.<sup>77</sup> Zatvaranje bi trebalo čuvati za decu prekršioce za koju se proceni da predstavljaju stvarnu opasnost po druge, a trebalo bi investirati znatna sredstva u alternativne aranžmane, kao i u rehabilitaciju i reintegracione programe u okviru društvene zajednice.
- c) Redovno ponovo procenjuju smeštanje u institucije za negu ili pritvor tako što će se ponovo ispitati razlozi za takav smeštaj deteta, sa idejom da se dete prebaci u porodicu ili negu u okviru društvene zajednice.
- d) Uspostave efikasne i nezavisne mehanizme za pritužbe, istraživanje i sprovođenje zakona za slučajeve nasilja u okviru sistema zaštite i pravosuđa.
- e) Obezbede efikasno praćenje i redovnu dostupnost institucija zaštite i pravosuđa nezavisnim organizacijama koja imaju ovlašćenje da dolaze u nenajavljene posete, da intervjuišu decu i osoblje u privatnosti, kao i da istražuju tvrdnje o nasilju.
- f) Ratifikuju Opcioni protokol Konvencije protiv mučenja, kojim se predviđa sistem nezavisnih preventivnih poseta mestima gde se obavlja pritvor.

#### 4. *Na radnom mestu*

113. Imajući na umu da maloletna deca ne bi trebalo da budu na radnom mestu te značaj zaštite sve dece na radnim mestima od svih oblika nasilja, kako je to propisano Konvencijama MOR br. 138 i 182, Konvencijom o pravima deteta i drugim međunarodnim instrumentima, preporučujem državama da:
- a) Primenjuju domaće zakone o radu, uključe eliminaciju dečjeg rada u sve nacionalne razvojne političke odluke i da daju prioritet eliminaciji „najgorih oblika” dečjeg rada, što je nasilje samo po sebi. Posebnu pažnju bi trebalo posvetiti ekonomskoj eksploataciji dece u nezvaničnom sektoru, na primer, u poljoprivredi, ribarstvu i u domaćinstvima, gde je ovaj fenomen preovlađujući. Pored toga, države bi trebalo da obezbede da deca radnici učestvuju u diskusijama o rešavanju ovog problema.
  - b) Tamo gde deca rade zakonski (tj. u skladu sa međunarodnim konvencijama), stvore i primenjuju propisane režime i inspeksijske postupke koji eksplicitno uključuju programe za sprečavanje nasilja, sisteme za prijavljivanje i postupke za pritužbe.
  - c) Na mestima gde deca rade nelegalno, obezbede dostupnost programa za oporavak i integraciju usmerenih na pružanje pomoći maloletnoj deci i deci koja obavljaju „najgore oblike” poslova da napuste posao, da im se omoguće obrazovanje i obuka te da se poboljšaju njihove životne šanse bez dalje viktimizacije.

---

<sup>77</sup> Vidi, na primer, članove 37, 39 i 40 Konvencije o pravima deteta, Standarde minimalnih pravila za primenjivanje maloletničke pravde Ujedinjenih nacija (Pekinska pravila), Smernice Ujedinjenih nacija za sprečavanje maloletničke delinkvencije (Smernice iz Rijada), Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika lišenih slobode i Smernice za akciju prema deci u krivičnom pravosudnom sistemu.

- d) Osiguraju podršku privatnog sektora, sindikata i građanskog društva kako bi se formirala partnerstva kojima se stimulišu korporativne mere socijalne odgovornosti i da podstiču privatni sektor, sindikate i građansko društvo da prihvati etičke smernice za podržavanje programa za prevenciju na radnom mestu.

## 5. U društvenoj zajednici

114. Imajući na umu da bi merama za sprečavanje nasilja i za odgovor na nasilje nad decom u društvenim zajednicama trebalo da se rešavaju socijalni i ekonomski faktori rizika i fizička sredina zajednice, preporučujem državama da:

- a) Primenjuju preventivne strategije za smanjenje neposrednih faktora rizika u zajednici. Faktori rizika razlikovaće se od mesta do mesta, ali uglavnom će uključivati laku dostupnost alkohola i droga, posedovanje i nošenje pištolja i drugog oružja te korišćenje dece u nelegalnim aktivnostima.
- b) Smanjuju socijalne i ekonomske nejednakosti. Vlade bi trebalo da izvrše analizu dejstva koje javna politika ima na podložnost zajednica i njihove dece nasilju, da odredi znatne investicije za primenu socijalne politike, stambene politike i politike zapošljavanja, kao i kvalitetne politike obrazovanja i odgovarajuće programe. Prioritet bi trebalo dati pristupima čiji je fokus na siromaštvu i poboljšavanju povezivanja, učešća i socijalnih mreža u okviru i između različitih grupa u zajednici, čime bi se ostvarivala ekonomska, socijalna i kulturna prava.
- c) Izrađuju i primenjuju obuku o dečjim pravima u okviru policijskih snaga što bi uključivalo i informacije o odgovarajućim načinima za postupanje sa svom decom, posebno sa onom iz marginalizovanih grupa i onom decom koja su izložena diskriminaciji, kao i obučavanje policije o fazama dečjeg razvoja, procesu razvoja identiteta, o dinamici i karakteru nasilja nad decom, razlikama između običnih vršnjačkih grupa i bandi i o odgovarajućem postupku sa decom koja su pod dejstvom alkohola ili droga.
- d) Obezbeđuju rani pristup integrisanim službama, što uključuje koordinisano prijavljivanje i praćenje usluga koje se pružaju i žrtvama i počiniocima; poboljšavaju predbolničku negu i hitne medicinske usluga za žrtve, kao i fizičke i psihološke službi za pružanje podrške; obezbede programe za rehabilitaciju počinilaca, imajući istovremeno na umu da bi oni trebalo da snose punu odgovornost.
- e) Unapređuju i podržavaju inicijative lokalne vlade i građanskog društva za sprečavanje nasilja nad decom, posebno pružanjem bezbednih rekreativnih i drugih prilika dečacima i devojčicama, vodeći posebno računa o najosetljivijoj deci.
- f) Ohrabruju lokalne i opštinske vlasti i pomažu im da smanje faktore rizika u fizičkoj okolini. Dobro osvetljena i bezbedna javna mesta dostupna deci, uključujući i bezbedne puteve za decu i adolescente dok idu kroz svoju zajednicu, trebalo bi da budu obuhvaćena urbanističkim planovima.
- g) Razvijaju odgovarajući zakonski okvir koji je usklađen sa relevantnim međunarodnim instrumentima i standardima i obezbede punu primenu domaćih zakona protiv trgovine ljudima; osnažuju napore za zaštitu sve dece od trgovine ljudima i seksualne eksploatacije, uključujući i bilateralnu, subregionalnu, regionalnu i međunarodnu saradnju i da harmonizuju pravne definicije, postupke i saradnju na svim nivoima

u ovom pogledu. Ove strategije bi trebalo da se kreću od primarne prevencije (tj. promene uslova koji čine decu podložnom za trgovinu ljudima) do sprovođenja zakona koji imaju za cilj trgovce ljudima, a kojima bi se obezbedilo da žrtve trgovine i svih oblika povezane eksploatacije ne budu kriminalizovane.

- h) Pospješuju sudsko gonjenje za prekršaje vezane za prodaju dece, dečju prostituciju i dečju pornografiju putem revizije domaćih zakona kako bi se ukinuo zahtev za „dvostrukom kažnjivošću”.<sup>78</sup> Države potpisnice Opcionog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji trebalo bi da razmotre izmenu svojih zakona uz primenu Opcionog protokola kao zakonske osnove za ekstradiciju u pogledu prekršaja navedenih u Opcionom protokolu.
- i) Obezbeđuju da se deci žrtvama prodaje pruža zaštita, dostupnost zdravstvene nege, odgovarajuće usluge pomoći i socijalne reintegracije kada su predmet krivičnog istraživanja i pravosudnog procesa. U ovom kontekstu skrećem pažnju državama na Smernice Ujedinjenih nacija o pravosudnim pitanjima koja uključuju i decu žrtve i svedoke zločina.<sup>79</sup>
- j) Pojačavaju napore za borbu protiv korišćenja informacionih tehnologija, uključujući Internet, mobilne telefone i elektronske igre, u svrhu seksualne eksploatacije dece i drugih oblika nasilja. Treba podržavati mere za obrazovanje i savetovanje dece i njihovih staratelja o opasnostima koje predstavljaju pretnju u ovom kontekstu. Treba kriminalizovati i na odgovarajući način kazniti one koji šire, poseduju ili koriste dečju pornografiju.
- k) Podstiču industriju informisanja i komunikacija da napravi i primenjuje globalne standarde za zaštitu dece, da obavlja istraživanja o zaštitnim hardverskim i softverskim rešenjima i da finansira obrazovne kampanje širom sveta o bezbednoj upotrebi novih tehnologija.

## C. PRIMENA I PRAĆENJE

*Potrebna nam je vaša podrška kako bismo zaustavili nasilje nad decom, ne samo u našem regionu već u čitavom svetu. Postoji kineska izreka koja kaže da se „nikakav zvuk ne stvara ako se tapše samo jednom šakom”. Deca su samo jedna šaka. Odrasli su druga šaka. Zajednica je jedna šaka. Vlada je jedna šaka... Snažno verujemo da se uz mir, ljubav i jedinstvo može izgraditi zajednica ako svi zajedno radimo za budućnost!*

Mladi ljudi, Istočna Azija i Pacifik <sup>80</sup>

115. Primarnu odgovornost za sprovođenje preporuka imaju države. Učešće drugih aktera na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou je, međutim, ključno za pomoć državama da obave svoj zadatak. Ovde spadaju tela Ujedinjenih nacija, organizacije

---

<sup>78</sup> Prekršaj bi trebalo da bude zločin i u zemlji u kojoj se odigrao i u zemlji u kojoj se obavlja sudski postupak za zločin.

<sup>79</sup> Rezolucija Ekonomskog i socijalnog saveta 2005/20.

<sup>80</sup> Ključni govor delegata mlađih od 18 godina, za Studiju generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom, Regionalni izveštaj: Istočna Azija i Pacifik (2005).

građanskog društva, uključujući nacionalne institucije za ljudska prava, stručna tela kao što su udruženja lekara i medicinskih sestara, udruženja iz zajednice, prosvetnih radnika, roditelja i dece.

## **1. Nacionalni i regionalni nivo**

116. Primena na nacionalnom nivou trebalo bi da se bez oklevanja unapredi. Integrisanje mera za sprečavanje nasilja i za odgovor na nasilje nad decom u nacionalne procese planiranja trebalo bi da se obavi do 2007. godine i trebalo bi da uključuje i određivanje centralne tačke, po mogućstvu na ministarskom nivou. Zabranjivanje nasilja nad decom putem zakona i otpočinjanje procesa za razvoj pouzdanih sistema za prikupljanje podataka na nacionalnom nivou trebalo bi da se završi do 2009. godine. Zemlje potpisnice Konvencije i njenih Opcionih protokola trebalo bi da daju informacije o primenjivanju ovih preporuka u izveštajima koji se podnose Komitetu za prava deteta. Izveštaji o napredovanju u primeni preporuka trebalo bi da se podnesu Generalnoj skupštini na 65. zasedanju.
117. Međunarodne organizacije trebalo bi da podstiču i podržavaju vlade u primeni ovih preporuka. Preporučujem da međunarodne finansijske institucije preispitaju svoju politiku i aktivnosti kako bi uzele u obzir posledice koje bi one mogle imati na decu. Timovi Ujedinjenih nacija u svakoj zemlji trebalo bi da u strategije za smanjenje siromaštva uključe i mere za rešavanje nasilja nad decom, koordinisane procene za zemlju i razvoj okvira za pružanje pomoći.
118. Vlade bi trebalo da razmotre uspostavljanje ombudsmana ili komesara za dečja prava u skladu sa principima koji se odnose na status institucija za ljudska prava na nacionalnom nivou (Pariski principi).<sup>81</sup> U tesnoj saradnji sa drugim agencijama koje se bave javnim zdravljem i problemima zaštite dece, ova institucija bi trebalo da ima jasan mandat za praćenje dečjih prava na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. Tamo gde je to na mestu, ona bi trebalo da bude osposobljena da prima i istražuje pritužbe o prekršaju dečjih prava koje primi iz javnih izvora, pa i od dece.
119. U svetlu doprinosu regionalnih organizacija razvoju Studije, trebalo bi uključiti i regionalne organizacije u rad na primeni i praćenju njenih preporuka. Trebalo bi ohrabrivati dalji razvoj regionalnih mehanizama kao važnog dela opšteg okvira za praćenje. Isto tako podstičem i regionalne sisteme za zaštitu ljudskih prava da prate primenu Studije.

## **2. Međunarodni nivo**

120. Imajući na umu značaj multisektorske koordinacije za rešavanje problema nasilja nad decom, preporučujem Generalnoj skupštini da zatraži od Generalnog sekretara da naimenuje specijalnog predstavnika za nasilje nad decom, koji bi delovao kao visokoprofilisani globalni lobista za unapređenje sprečavanja i eliminacije svih oblika nasilja nad decom te za podsticanje međunarodne i regionalne saradnje i za obezbeđenje praćenja sadašnjih preporuka.

---

<sup>81</sup> Principi koji se odnose na status nacionalnih institucija za unapređenje i zaštitu ljudskih prava. Dostupno na adresi <http://www.unhchr.ch/html/menu6/2fas19.htm#annex>. Ove preporuke je odobrila Generalna skupština rezolucijom 48/134 od 20. decembra 1993. godine.

121. Specijalni predstavnik bi trebalo da distribuirati i promovirati preporuke ove Studije pred različitim međunarodnim, regionalnim i nacionalnim forumima. Specijalni predstavnik bi trebalo da periodično izveštava Savet za ljudska prava i Generalnu skupštinu i da koordinira pripremu izveštaja o primeni preporuka, koji će se podneti Generalnoj skupštini na 65. zasedanju.
122. Specijalni predstavnik bi blisko saradivao sa Komitetom za ljudska prava, Specijalnim predstavnikom Generalnog sekretara za decu u oružanim sukobima, Specijalnim izvestiocem o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, Specijalnim izvestiocem o nasilju nad ženama i Specijalnim izvestiocem o trgovini ljudima, posebno ženama i decom, ali ne bi zalazio u njihov delokrug. Specijalni predstavnik bi trebalo da saraduje sa regionalnim sistemom za zaštitu ljudskih prava i svim drugim i regionalnim i nacionalnim inicijativama za praćenje primene.
123. Specijalni predstavnik bi trebalo da u početku ima mandat od četiri godine. Oslanjajući se na uspešnu međuagencijsku saradnju koja je važila za Studiju, specijalni predstavnik bi trebalo da uživa podršku OHCHR-a, UNICEF-a i Svetske zdravstvene organizacije. Međuagencijska grupa za nasilje nad decom Ujedinjenih nacija uz saradnju NVO i dece trebalo bi da pruži podršku radu na praćenju.

